

ISSN: 2149-1046

BEDEN EĞİTİMİ ve SPOR BİLİMLERİ

D E R G İ S İ

Cilt/Vol: 15 • Sayı/No: 2 • Aralık/December 2020

MANİSA
CELAL BAYAR
ÜNİVERSİTESİ

CBÜ BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR BİLİMLERİ DERGİSİ | **CBU JOURNAL OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORT SCIENCES**

2020, Cilt 15, Sayı 2 | 2020, Volume 15, Issue 2
Çevrimiçi Basım Tarihi: Aralık 2020 | Publishing Date: December 2020
ISSN: 2149-1046 | ISSN: 2149-1046

Yayın hakkı©1995 CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi
CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi yılda 2 kez yayımlanan hakemli süreli bir yayındır.

<http://dergipark.org.tr/cbubesbd>

CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi Adına

Sahibi – Owner

Prof. Dr. Murat TAŞ

Baş Editör – Editor in Chief

Prof. Dr. Murat TAŞ

Editörler/Editors

Doç. Dr. Pınar GÜZEL

Doç. Dr. Kadir YILDIZ

Yayın Kurulu / Editorial Board

Dr. Ahmet UZUN	Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, TÜRKİYE
Dr. Ali ÖZKAN	Bartın Üniversitesi, TÜRKİYE
Dr. Dana BADAU	University of Medicine and Pharmacy of Tirgu Mures, ROMANIA
Dr. Fatih ÇATIKKAŞ	Manisa Celal Bayar Üniversitesi, TÜRKİYE
Dr. Jerónimo García-FERNANDEZ	Universidad de Sevilla, SPAIN
Dr. Kim WON YOUNG	Wichita State University, USA
Dr. Khaled EBADA	Faculty of Physical Education. Port Said University, EGYPT
Dr. Patrizia ZAGNOLI	Universita degli Studi di Firenze, ITALY
Dr. Selhan ÖZBEY	Manisa Celal Bayar Üniversitesi, TÜRKİYE
Dr. Serdar TOK	Manisa Celal Bayar Üniversitesi, TÜRKİYE
Dr. Süleyman MUNUSTURLAR	Eskişehir Teknik Üniversitesi, TÜRKİYE

Yayın/Teknik Koordinatörü- Publishing/Technical Coordinator

Dr. Mehmet ASMA

Yazın Kontrol Grubu/ Editing Scout

Arş. Gör. İlker BALIKÇI

Yayın Dili/ Language

Türkçe- İngilizce

İndeks Bilgisi / Indexing: CBU Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, The Open Ukrainian Citation Index (OUCI), CABI's Leisure Tourism Database, Worldwide Scientific and Educational Library, Türkiye Atıf Dizini, SOBİAD ve Türk Eğitim İndeksi tarafından dizinlenmektedir.

BİLİMSEL DANIŞMA KURULU – SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

Dr. Ahmet UZUN	<i>Necmettin Erbakan Üniversitesi</i>
Dr. Ali ÖZKAN	<i>Bartın Üniversitesi</i>
Dr. Angela MAGNANINI	<i>University of Rome Foro Italico, ITALY</i>
Dr. Aylın ZEKİOĞLU	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Aysel PEHLİVAN	<i>Haliç Üniversitesi</i>
Dr. Aytekin SOYKAN	<i>Marmara Üniversitesi</i>
Dr. Bahar ATEŞ ÇAKIR	<i>Uşak Üniversitesi</i>
Dr. Baki YILMAZ	<i>Yıldırım Beyazıt Üniversitesi</i>
Dr. Betül BAYAZIT	<i>Kocaeli Üniversitesi</i>
Dr. Beyza Merve KARAKÜÇÜK	<i>Gazi Üniversitesi</i>
Dr. Burak GÜRER	<i>Gaziantep Üniversitesi</i>
Dr. Cem KURT	<i>Trakya Üniversitesi</i>
Dr. Cenab TÜRKERİ	<i>Çukurova Üniversitesi</i>
Dr. Çağrı ÇELENK	<i>Erciyes Üniversitesi</i>
Dr. Dana BADAU	<i>University of Medicine and Pharmacy of Tirgu Mures, ROMANIA</i>
Dr. Defne ÖCAL KAPLAN	<i>Kastamonu Üniversitesi</i>
Dr. Dimitris CHATZOPOULOS	<i>Aristotle University of Thessaloniki, GREECE</i>
Dr. Dilşad ÇOKNAZ	<i>Abant İzzet Baysal Üniversitesi</i>
Dr. Dilşad MİRZEOĞLU	<i>Sakarya Üniversitesi</i>
Dr. Ercan POLAT	<i>Ömer Halisdemir Üniversitesi</i>
Dr. Erdi KAYA	<i>Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi</i>
Dr. Erdil DURUKAN	<i>Balıkesir Üniversitesi</i>
Dr. Ersan TOLUKAN	<i>Yıldırım Beyazıt Üniversitesi</i>
Dr. Fatih ÇATIKKAŞ	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Fatih KIYICI	<i>Atatürk Üniversitesi</i>
Dr. Feyza Meryem KARA	<i>Kırıkkale Üniversitesi</i>
Dr. Fırat ÇETİNÖZ	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Gökhan ÇOBANOĞLU	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. H. Alper GÜNGÖRMÜŞ	<i>Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi</i>
Dr. H. Birol YALÇIN	<i>Abant İzzet Baysal Üniversitesi</i>
Dr. Hacı Murat ŞAHİN	<i>Gaziantep Üniversitesi</i>
Dr. Hakkı ÇOKNAZ	<i>Abant İzzet Baysal Üniversitesi</i>
Dr. Hanifi ÜZÜM	<i>Abant İzzet Baysal Üniversitesi</i>
Dr. Hatice ÇAMLIYER	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Hayri AYDOĞAN	<i>Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi</i>
Dr. Hikmet VURGUN	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Hulusi ALP	<i>Süleyman Demirel Üniversitesi</i>
Dr. Hüseyin ÇAMLIYER	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. İbrahim CAN	<i>Bartın Üniversitesi</i>
Dr. İlker ÖZMUTLU	<i>Namık Kemal Üniversitesi</i>
Dr. İsa SAĞIROĞLU	<i>Trakya Üniversitesi</i>
Dr. Jerónimo GARCIA-FERNANDEZ	<i>Universidad de Sevilla, SPAIN</i>
Dr. Jerzy KOSIEWICZ	<i>Josef Pilsudski University of Physical Education, POLAND</i>
Dr. Kadir YILDIZ	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Kemal GÖRAL	<i>Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi</i>
Dr. Khaled EBADA	<i>Faculty of Physical Education. Port Said University, EGYPT</i>
Dr. Levent ATALI	<i>Kocaeli Üniversitesi</i>
Dr. Mehmet ASMA	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Mehmet GÜL	<i>Cumhuriyet Üniversitesi</i>
Dr. Mehmet GÜLLÜ	<i>Malatya İnönü Üniversitesi</i>
Dr. Melike ESENTAŞ	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Meriç ERASLAN	<i>Akdeniz Üniversitesi</i>
Dr. Metin Vehbi SAYIN	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Murat AKYÜZ	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Murat KUL	<i>Bayburt Üniversitesi</i>

Dr. Murat TAŞ	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Mustafa AKIL	<i>Uşak Üniversitesi</i>
Dr. Mustafa ÖZDAL	<i>Gaziantep Üniversitesi</i>
Dr. Mustafa Yaşar ŞAHİN	<i>Gazi Üniversitesi</i>
Dr. Mutlu TÜRKMEN	<i>Bayburt Üniversitesi</i>
Dr. Müfide Y. ÇOTUK	<i>Marmara Üniversitesi</i>
Dr. Müge MUNUSTURLAR	<i>Eskişehir Teknik Üniversitesi</i>
Dr. Mümine SOYTÜRK	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Mürsel BİÇER	<i>Gaziantep Üniversitesi</i>
Dr. Nazmi SARITAŞ	<i>Erciyes Üniversitesi</i>
Dr. Nevzat MİRZEÖĞLU	<i>Sakarya Üniversitesi</i>
Dr. Nevzat MUTLUTÜRK	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Nilgün VURGUN	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Niyazi ENİSELER	<i>Nişantaşı Üniversitesi</i>
Dr. Nuran KANDAZ GELEN	<i>Sakarya Üniversitesi</i>
Dr. Nurgül TEZCAN	<i>Sakarya Üniversitesi</i>
Dr. Nurten DİNÇ	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Osman Tonguç MUTLU	<i>Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi</i>
Dr. Ömer ŞENEL	<i>Gazi Üniversitesi</i>
Dr. Özden TEPEKÖYLÜ	<i>Pamukkale Üniversitesi</i>
Dr. Özgür MÜLAZIMOĞLU BALLI	<i>Pamukkale Üniversitesi</i>
Dr. Özkan IŞIK	<i>Balıkesir Üniversitesi</i>
Dr. Öznur AKYÜZ	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Pınar GÜZEL GÜRBÜZ	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Petronal MOISESCU	<i>Dunarea de Jos University of Galati, ROMANIA</i>
Dr. Recep CENGİZ	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Recep GÜRSOY	<i>Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi</i>
Dr. Recep SOSLU	<i>Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi</i>
Dr. Rıdvan EKMEKÇİ	<i>Pamukkale Üniversitesi</i>
Dr. Sabri ÖZÇAKIR	<i>Abant İzzet Baysal Üniversitesi</i>
Dr. Selhan ÖZBEY	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Serdar TOK	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Sevda ÇİFTÇİ	<i>Sakarya Üniversitesi</i>
Dr. Süleyman MUNUSTURLAR	<i>Eskişehir Teknik Üniversitesi</i>
Dr. Şebnem CENGİZ	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Taner BOZKUŞ	<i>Bartın Üniversitesi</i>
Dr. Tennur YERLİSU LAPA	<i>Akdeniz Üniversitesi</i>
Dr. Turan IŞIK	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Uğur ABAKAY	<i>Gaziantep Üniversitesi</i>
Dr. Uğur SÖNMEZOĞLU	<i>Pamukkale Üniversitesi</i>
Dr. Umut Davut BAŞOĞLU	<i>Nişantaşı Üniversitesi</i>
Dr. Ümid KARLI	<i>Abant İzzet Baysal Üniversitesi</i>
Dr. Ünal KARLI	<i>Abant İzzet Baysal Üniversitesi</i>
Dr. Vedat ÇINAR	<i>Fırat Üniversitesi</i>
Dr. Yavuz YILDIZ	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Yrij DOLINNYJ	<i>Donbas'ka Derzhavna Mashinobudivna Akademiya, UKRAINE</i>
Dr. Zeynep ONAĞ	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>
Dr. Zuhul KILINÇ	<i>Batman Üniversitesi</i>

2020:15 (2) BİLİMSEL DANIŞMA KURULU / ADVISORY BASED MEMBERS FOR 2020:15 (2)

Dr. Defne ÖCAL KAPLAN
Dr. Feyza MERYEM KARA
Dr. M. Enes IŞIKGÖZ
Dr. Mustafa KAYA
Dr. Nihal DAL
Dr. Osman PEPE

Dr. Sebahattin DEVECİOĞLU
Dr. Selhan ÖZBEY
Dr. Sevim GÜLLÜ
Dr. Suat YILDIZ
Dr. Uğur SÖNMEZOĞLU

İÇİNDEKİLER
CİLT 15, SAYI 2, ARALIK 2020

CONTENTS
VOLUME 15, ISSUE 2, DECEMBER 2020

Sayfa/
Pages

Orijinal Makale / Original Article

Düzeltilme Yazısı

Erratum

Kurtuluş ASLAN, Özcan SAYGIN, Halil İbrahim CEYLAN..... 67-67

Kadın Futsal Oyuncularında Motorik Performans İlişkisinin İncelenmesi

Examining the Relationship between Motoric Performance in Female Futsal Players

Yasemin ARI, Asım TUNÇEL..... 68-78

Ayhan Dever'e Ait Sporda Ayrımcılık Milliyetçilik-Irkçılık-Toplumsal Cinsiyet İsimli Kitabın İncelemesi

Book Review: Dever, A. (2020). In Sports, Nationalism-Racism-Gender

Aziz ŞEKER..... 79-87

Üniversite Öğrencilerinde Geleneksel Okçuluk Eğitim Uygulamalarının Fiziksel Parametre Değişimlerine Etkisinin İncelenmesi

Investigation of the Effects of Traditional Archery Training Practices on Physical Parameter Changes in University Students

Murat KUL, Mutlu TÜRKMEN, Ümit YILDIRIM, Mete Yusuf USTABULUT, Üstün TÜRKER, Abdullah AKOVA..... 88-102

Turizmin Çeşitliliğinde "Rekreasyon Turizmi": İzmir - Çeşme Örneği

Recreational Tourism in The Frame Of Tourism Differentiation: İzmir - Çeşme

Selhan ÇALIKUŞU, Pınar GÜZEL GÜRBÜZ..... 103-125

Düzeltilme Yazısı / Erratum

2018 yılı 13. Cilt 2. Sayıda yayınlanan; “Futbol hakemlerinin farklı egzersiz şiddetlerinde sezinleme zamanı, kan laktat düzeyi ve karar verme becerilerinin incelenmesi” başlıklı makalede yapılan düzeltmeler aşağıdaki gibidir.

Düzeltilme Açıklaması: CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi’nin 2018 yılı 13. Cilt 2. Sayısında yer alan “Aslan, K. Saygın Ö., ve Ceylan, H.İ. (2018). Futbol hakemlerinin farklı egzersiz şiddetlerinde sezinleme zamanı, kan laktat düzeyi ve karar verme becerilerinin incelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 13(2), 260-276.” referanslı makalede sorumlu yazar tarafından çalışmaya ilişkin Bilimsel Araştırma Projesi yayın desteği teşekkür metninin sehven unutulduğu beyan edilmiştir. Yapılan bu hatadan dolayı yazarlar, okuyuculardan özür dilemektedir. Makalede yer alan hatanın giderilmesi amacıyla bu düzeltme metni sunulmuştur. Aşağıda sunulan açıklama metni, ilgili makalenin dipnot açıklaması olarak düzeltme olarak yayınlanmıştır.

Makale URL: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cbubesbd/issue/41343/469973>

Bildirilen Düzeltilmiş Hali:

Dipnot: Bu araştırma 17/122 numaralı Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon birimi tarafından maddi açıdan desteklenmiştir. Vermiş oldukları desteklerden dolayı çok teşekkür ederiz.

Kadın Futsal Oyuncularında Motorik Performans İlişkisinin İncelenmesi

Examining the Relationship Between Motoric Performance in Female Futsal Players

ORJİNAL ARAŞTIRMA/
ORIGINAL RESEARCH

Yasemin ARI[†],
Asım TUNÇEL²,

¹Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
Tekirdağ
<https://orcid.org/0000-0002-1241-1347>
²Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
Tekirdağ
<https://orcid.org/0000-0003-1182-4497>

Öz

Bu çalışmanın amacı kadın futsal oyuncularının motorik performans ilişkisini incelemektir. Çalışmaya 19-22 yaş arası toplam 9 kadın futsal oyuncusu gönüllü olarak katıldı. Sporcuların dayanıklılık performanslarını belirlemek için yo-yo aralıklı toparlanma testi I (YIRT I) ile ivmelenme, sürat, çeviklik ve dikey sıçrama testleri uygulandı. Verilerin normal dağılıma uygunlukları için 'Shapiro-Wilk' testi yapıldı. Verilerin normal dağılım göstermediği bulundu. Bu nedenle normal dağılım göstermeyen verilerin korelasyon analizinde 'Spearman Sıra Korelasyon Katsayısı' kullanıldı. İstatistiksel anlamlılık için eşik değer olarak 0.05 – 0.01 p değeri belirlendi. YIRT1 ile ivmelenme, sürat, çeviklik ve dikey sıçrama performansları arasında istatistiksel anlamda ilişki olmadığı tespit edildi ($p>0.05$). Sonuç olarak, bu çalışmada kadın futsal oyuncuların motorik performansları arasında ilişki olmadığı bulundu. **Anahtar Kelimeler:** Motorik Performans, Yo-Yo Aralıklı Toparlanma Testi, Sürat, Çeviklik.

Yayın Bilgisi

Gönderi Tarihi: 16.09.2020
Kabul Tarihi: 24.11.2020
Online Yayın Tarihi: 31.12.2020
DOI: 10.33459/cbubesbd.795774

Abstract

The aim of this study is to examine the motor performance relationship of female futsal players. To work participated voluntarily 9 female futsal players between the ages of 19-22. In order to determine the endurance performance of the athletes, the yo-yo intermittent recovery test I (YIRT I) and acceleration, speed, agility and vertical jump tests were applied. The 'Shapiro-Wilk' test was conducted for the normal distribution of the data. It was found that the data were not normally distributed. For this reason, "Spearman Rank Correlation Coefficient" was used in the correlation analysis of the data that did not show normal distribution. Threshold value for statistical significance was determined as 0.05 – 0.01 p. It has been determined that there is no statistical relationship between YIRT I and acceleration, speed, agility and vertical jump performances ($p>0.05$). As a result, it was found in this study that there is no relationship between the motor performance of female futsal players.

Keywords: Motoric Performance, Yo-Yo Intermittent Recovery Test, Speed, Agility.

[†]Sorumlu yazar: Yasemin Arı, yaseminari88@gmail.com

GİRİŞ

Federation de Football Association (FIFA) tarafından tanınan resmi kapalı alan futbolu olan futsal (Castagna, D'Ottavio, Granda-Vera ve Barbero-Alvarez, 2009), 20 × 40 m alanda oynanmaktadır (Ruiz-Pérez ve ark., 2019). Futsal maçı 20 dakikalık iki yarıdan oluşur ve bazı etkinliklerde (fauller, saha dışı, vb.) süre durdurulmaktadır. Bu nedenle bir futsal maç süresi, planlanan toplam 40 dakikadan % 75-85 daha uzun süre oynandığı anlamına gelmektedir (Barbero-Alvarez, Soto, Barbero-Alvarez ve Granda-Vera, 2008). Takımların her devrede bir mola (1 dakika) kullanmasına izin verilir ve resmi müsabakalarda devre arasında takımların 10 dakikalık mola hakkı bulunmaktadır (Barbero-Alvarez ve ark., 2015). Futsal oyun kurallarının sonucu olarak, bu sporda iyi gelişmiş anaerobik yollar ile birlikte yüksek aerobik uygunluk performansı önemlidir (Barbero-Alvarez ve ark., 2015; Castagna ve Barbero-Alvarez, 2010).

Sporcularda aerobik kapasitenin geliştirilmesi, bir oyun sırasında performansı belirleyen faktörlerden biridir. Bu nedenle, futsal oyuncularının kardiyovasküler direncinin artırılması önemle ele alınması gerekmektedir (Lima, Silva ve Souza, 2005). Bir maç boyunca, oyuncuların 2.5 - 4.3 km arasında mesafeyi kat ettikleri bilinmektedir (Dogramaci, Watsford ve Murphy, 2015). Bununla birlikte futsal oyuncuları dakika başına ortalama 9 aktivite gerçekleştirmekte ve her 23 saniyede bir yüksek yoğunlukta çaba harcamaktadırlar. Ayrıca, futsal oyununun ortalama yoğunluğu maksimum kalp hızının (KAH_{maks}) % 85-90 ve VO_{2max} 'ın % 75 olduğunu göstermektedir. Enerji ağırlıklı olarak aerobik sistemden elde edilir, ancak yüksek yoğunluklu çabalar sırasında birincil enerji katkısı anaerobik metabolizmadan kaynaklanmaktadır (Barbero-Alvarez ve ark., 2015). Maç analizi ve kalp atış hızı izleme çalışmaları, futsalın aerobik ve anaerobik kapasite gerektiren, aralıklı ve yüksek yoğunluklu bir oyun olduğunu göstermektedir (Barbero-Alvarez, D'Ottavio, Granda-Vera ve Castagna, 2009). Aynı zamanda, futsalda bir oyuncunun aralıklı dayanıklılık, sprint yeteneği, çeviklik ve anaerobik kapasitesine sahip olması ve bu kapasiteyi geliştirmesi gerektirmektedir (Naser, Ali ve Macadam, 2017).

Futsal oyununun büyük bir bölümü, aralıklı ve yüksek yoğunlukta devam ettiği için kas enerjisi anaerobik glikoliz tarafından oluşturulmaktadır (Alvurdu, Köse ve Cinemre, 2016). Futsalda anaerobik sistem, sporcuların başarısında ve yüksek performans gösterebilmelerinde

önemlidir. Müsabaka boyunca bir futsal oyuncusu, dar oyun alanında hızlı bir şekilde yer değiştiren, iyi bir teknik beceri ve taktik oyun sergileyen, birebir oyunda etkili olan, hücum ve savunmada toplu ve topsuz mesafe kat eden ve bu becerileri % 80-100'e yakın tempoyla gerçekleştirebilen kişidir. Bu nedenle futsal oyuncularının iyi bir anaerobik kapasiteye sahip olmaları gerekmektedir (Erdem ve Yazar, 2019).

Ayrıca, hız ve çeviklik birçok sporda performansı etkileyen önemli beceriler olarak kabul edilmektedir (Çakır, 2019). Little ve Williams (2005) oyun sırasında gerçekleşen yüksek hızlı hareketler, düz sprint bileşenleri (hızlanma ve maksimum hız) ve çeviklik gerektiren eylemler olarak sınıflandırılabilirliğini vurgulamıştır. Bir futsal maçı sırasındaki etkinliklerin ve eylemlerin çevikliği, sporcunun farklı uyaranlara mümkün olduğunca hızlı ve etkili tepki vermeye hazır olmasını gerektirmektedir (Lima ve ark., 2005).

Futsal oyununun yapısında, hem aerobik hem de anaerobik enerji sistemleri, özellikle fosfojen sistemi kullanılmaktadır (Naser ve ark., 2017). Son yıllarda popüleritesi artan futsal oyunu ile ilgili araştırmalar incelendiğinde, kadın futsal oyuncularının performans özelliklerine ilişkin mevcut literatürün kapsamlı olmadığı görülmektedir. Bundan dolayı çalışmaları karşılaştırmayı ve ayrıntılı sonuçlar çıkarmayı zorlaştırmaktadır. Kadın futsal oyunuyla ilgili daha fazla araştırma, spor bilimciler ve antrenörler için önemlidir. Bu gerçekler ışığında çalışmada, kadın futsal oyuncularında motorik performansları arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Bu araştırmaya Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi futsal takımında oynayan gönüllü 9 kadın futsal oyuncusu (yaş ortalamaları 20.22 ± 0.97 yıl, boy ortalamaları 165.44 ± 7.36 cm, vücut ağırlığı ortalamaları 57.71 ± 7.54 kg, beden kütle indeksi 21.05 ± 1.95 kg.m^{-2}) katılmıştır. Çalışmaya katılanlara ölçümlerden önce 24 saat içinde bir fiziksel aktivite yapmamaları ve toparlanma günlerinde herhangi bir fiziksel egzersizden kaçınmaları söylenmiştir. Sporculara, ilk gün ivmelenme, 30 m sürat, 505 çeviklik ve dikey sıçrama testleri uygulanmış, ikinci gün YIRT1 testi

yapılmıştır. Tüm testler 17.00-19.00 saatleri arasında gerçekleştirilmiştir. Testler başlamadan önce, oyuncular orta yoğunlukta aerobik egzersizler ve dinamik germe dahil olmak üzere genel bir grup ısınma (15 dakika) yapmışlardır.

Veri Toplama Aracı

Araştırma Etiği: Araştırma öncesinde, Atatürk Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesinin 12.06.2020 tarih ve 70400699/11.00-190066441 sayılı kararı ile çalışmanın Etik Onamı alınmıştır. Ayrıca çalışma grubunda yer alan katılımcılar, araştırma ve araştırmada katılacakları testler hakkında bilgilendirilmiş; araştırmaya gönüllü olarak katılımlarını beyan ettikleri formlar katılımcılar tarafından imzalanmıştır.

İvmelenme: Katılımcılar, vücutları öne doğru eğilerek tetik çizgisinin 1 m arkasına yerleştirilmiştir. İvmelenme testi Microgate Witty fotosel kullanılarak ölçülmüştür. Her biri arasında 2 dakikalık dinlenme süresi olan 10 m ivmelenme koşusu yapılmıştır. Tekrarlanan iki test arasındaki en iyi performans kaydedilmiştir. İkinci deneme öncesi ve diğer test arasında anaerobik sistemin normale dönebilmesi için yeterli dinlenme süresi verilmiştir (Sekulic ve ark., 2019).

30 m Sürat: Sporcuların 30 m koşu süreleri futsal sahasında Microgate Witty fotosel kullanılarak ölçülmüştür. Her katılımcı, aralarında 3 dakikalık bir dinlenme süresiyle iki hızlı koşu testi gerçekleştirmiştir. Tekrarlanan iki sürat testi arasındaki en iyi performans kaydedilmiştir (Rakovic, Paulsen, Helland, Eriksrud ve Haugen, 2018).

505 Çeviklik: Sporcuya başlangıç çizgisinden başlayarak 10 metrelik bir yaklaşma koşusunun ardından 5 metrelik bir mesafenin gidiş ve dönüş kapısını geçene kadar hızlı koşması söylenmiştir. Parkur kurulduktan sonra 5 m çizgisinin üzerine Microgate Witty fotosel kronometre sisteminin hem start hem de stop kapıları yerleştirilmiştir. Sporcuyu sağdan veya soldan dönmüştür ve sonra stop kapısına doğru koşmuştur. Bu test 3-4 dakika ara ile iki kez tekrarlanmış ve en iyi skor değerlendirmeye alınmıştır (Hazır, Mahir ve Açıkada, 2010; Karacabey, 2013).

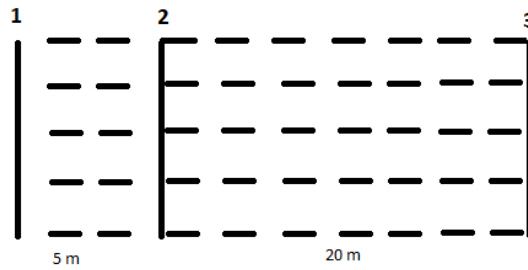
Dikey Sıçrama Testi: Katılımcılar belirlenen 40x40 cm kare bir alan içerisinde konumlandırılmıştır. Alanın tam karşısına katılımcıyı görecektir şekilde kamera yerleştirilmiş ve katılımcıdan eller serbest şekilde aktif sıçrama yapması istenmiştir. Dizleri büküldüğünde,

bacaklar kalçadan fleksiyon yaptığında ve işaretli alan çizgileri üzerine veya dışarı konma yapıldığında sıçrama geçersiz sayılmıştır ve katılımcıya 3 dakika dinlenme yaptırıldıktan sonra tekrar sıçrama yaptırılmıştır. Her katılımcıya 2 kez başarılı sıçrama yaptırılmış ve başarılı olarak yapılan sıçramalar kameraya kaydedilmiştir. Görüntüler daha sonra bilgisayar ortamına SD card vasıtası ile aktarılmıştır. Aktarılan görüntülerden katılımcıların uçuş süresi Kinovea 0.8.15 programı vasıtasıyla hesaplanmıştır. Uçuş süreleri belirlenen katılımcıların sıçrama yükseklikleri formül-1 ile hesaplanmıştır.

$$\text{formül-1} \quad h = \frac{1}{2}gt^2$$

$$h = \text{yükseklik} \quad g = 9.806 \quad t = \text{Uçuş süresi}$$

Yo-Yo Aralıklı Toparlanma Testi I (YIRT I): Katılımcılar şekil-1’de belirtilen alanda 2 numaralı başlangıç noktasından sinyal sesi ile koşmaya başlamışlardır ve 3 numaralı çizgiye basıp geri dönerek diğer sinyal sesine kadar 2 numaralı çizgiye koşarak bir turu bitirmişlerdir. Her turdan sonra 10 saniye dinlenme aralığı vardır ve bu aralıkta katılımcılar 1 numaralı çizgiye jog koşusu yaparak dönmüş ve diğer koşu hızı için hazırlanmışlardır. Sinyal sesini duyduklarında tekrardan aynı şekilde koşmaya başlamışlardır. Eğer katılımcı, sinyal sesi duyulduğunda çizgiye gelemediyse 1 hata olarak kabul edilmiş ve 2 hata yapan katılımcının testi sonlandırılmıştır. Sinyal sesi 10 km/s hızla başlatılmış ve test protokolüne bağlı olarak koşu hızı artırılmıştır. Katılımcıların kalp atım hızlarını kaydetmek için Polar marka (M400, Finlandiya) saat ve her saat ile eşleştirilmiş göğüs bandı kullanılmıştır. Katılımcıların koşu mesafeleri ve kalp atım hızları kaydedilmiştir. Katılımcılara artık güçlerinin kalmadığı ve gidemeyeceklerini hissettiklerinde testi sonlandırabilecekleri söylenmiştir (Karsten ve ark., 2016).

Şekil 1 Yo-Yo Aralıklı Toparlanma Testi I (YIRT I)

Verilerin Analizi

Tüm istatistiksel analizler SPSS sürüm 18.0 yazılımı (Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi; SPSS Inc., Chicago, IL, USA) kullanılarak yapılmıştır. Veriler, tanımlayıcı istatistiklerle analiz yapılmıştır ve sonuçlar ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerler olarak rapor edilmiştir. Çalışmada kullanılan her bir değişkendeki verilerin normal dağılım gösterip göstermediği ‘Shapiro-Wilk’ analizi ile belirlenmiştir. Verilerin normal dağılım göstermediği bulunmuştur. Bu nedenle anaerobik ve aerobik performansları arasındaki ilişki ‘Spearman Sıra Korelasyon Katsayısı’ kullanılarak tespit edilmiştir. Anlamlılık değeri $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir. Korelasyon katsayısı değerleri; 0.00-0.40 güvenilir değil, 0.41-0.60 düşük güvenilirlik, 0.61-0.80 orta düzeyde güvenilir, 0.81-1.00 yüksek düzeyde güvenilir (Özdamar, 2002) katsayılarına göre yorumlanmıştır.

BULGULAR

Demografik Bulgular

Araştırmada elde edilen verilerin demografik dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Sporcuların demografik özellikleri

Değişkenler	Ortalama	Ss	Minimum	Maksimum
Yaş (yıl)	20.22	.97	19	22
Boy uzunluğu (cm)	165.44	7.36	155.00	175.00
Vücut ağırlığı (kg)	57.71	7.54	47.00	68.10
Vücut kütle indeksi (kg.m^{-2})	21.05	1.95	17.60	24.40

cm = santimetre, kg = kilogram, kg.m^{-2} = kilogram / metre kare

Ölçümlerden elde edilen performans değerleri tablo 2’de, gösterilmiştir.

Tablo 2. Sporcuların testler sonucu elde edilen performans değerleri

Değişkenler	Ortalama	Ss	Minimum	Maksimum
İvmelenme 10 m (sn)	1.95	.12	1.70	2.16
30 m sürat (sn)	5.01	.25	4.71	5.38
505 çeviklik testi (sn)	2.69	.22	2.48	3.18
Dikey Sıçrama (cm)	32.21	5.12	25.94	39.84
YIRT1				
- Mesafe (m)	546.66	142.82	400.00	760.00
- $\text{VO}_{2\text{max}}$ (ml.kg.dk^{-1})	40.99	1.19	39.76	42.78
- KAH_{max} (atım/dk)	191.66	6.40	181.00	203.00

sn= saniye, m= metre, $\text{VO}_{2\text{maks}}$ = maksimal oksijen tüketimi, KAH_{max} = maksimum kalp atım hızı

Ölçümlerden elde edilen performans değerleri arasındaki ilişki tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Sporcuların performans test sonuçları arasındaki ilişkisi

Değişkenler	İvmelenme 10 m (sn)	30 m sürat (sn)	505 çeviklik (sn)	Dikey sıçrama (cm)	YIRT1 (m)
İvmelenme 10 m (sn)	-	.494	-.117	.110	.386
30 m sürat (sn)		-	.150	-.437	.421
505 çeviklik testi (sn)			-	-.479	-.135
Dikey sıçrama (cm)				-	.421
YIRT1 (m)					-

p<0.05

Elde edilen verilere göre, ivmelenme, sürat, çeviklik, sıçrama ve YIRT1 performansları arasında istatistiksel anlamda ilişki bulunmamıştır (p>0.05).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Futsal oyununda her 3.3 saniyede yüksek şiddetli aktiviteler yapılırken (Burns, 2003), bu aktiviteler ile birlikte oyuncuların fiziksel, taktik ve teknik özelliklerinin üst düzey olması beklenir (Naser ve ark., 2017). Pas, şut, dripling gibi teknik özelliklerin kaliteli olması gerekirken, bu teknik becerileri etkili bir şekilde sergilemek için iyi bir aerobik dayanıklılık kapasitesi, sprint becerisi ve bacak gücüne ihtiyaç vardır (Duarte, Batalha, Falgado ve Sampaio, 2009; Naser ve ark., 2017). Bu doğrultuda, bu çalışmada kadın futsalcıların fizyolojik özelliklerinin birbiriyle olan ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma bulgularına göre, katılımcılardan elde edilen verilerin korelasyon analizinde dayanıklılık, sürat, çeviklik ve sıçrama özellikleri arasında ilişki olmadığı bulunmuştur.

Dayanıklılık, sürat, çeviklik, anaerobik güç gibi parametrelerin futsal performans çıktısı açısından incelenmesi son yıllarda araştırmacıların ilgisini çekmiştir (Barbero ve ark., 2015; Ramos-Campo, Rubio-Arias, Carrasco-Poyatos ve Alcaraz, 2016). Futsal oyunu özelinde dayanıklılık ve sürat becerilerinin oyunun iki önemli özelliği olduğu belirtilmektedir (Burns, 2003). Gelişmiş bir dayanıklılık özelliği oyuncunun teknik performans çıktısına katkı sağlamaktadır (Duarte ve ark., 2009; Naser ve ark., 2017). Bununla birlikte aerobik ve anaerobik özellikler oynanan seviyeye göre değişiklik göstermektedir (Moore, Bullough, Goldsmith ve Edmondson, 2014; Lockie ve ark., 2016).

Ramos-Campo ve ark. (2016) elit ve sub-elit kadın futsalcıların 30 m sürat test sonuçlarını bu çalışmada elde ettiğimiz değerlere (5.01 ± 0.25 sn) benzer (sırasıyla; 4.9 ± 0.2 , 5.0 ± 0.2 sn) olarak raporlamışlar ve oynanan seviyeye göre bir farklılık tespit etmemişlerdir. Yine aynı çalışmada sıçrama test sonuçlarında aktif ve pasif sıçrama değerlerinde seviyeye göre farklılık olmadığını rapor etmişlerdir. Rapor edilen aktif sıçrama değerlerinin (sırasıyla: 26.7 ± 0.3 cm, 24.03 ± 0.3 cm) bu çalışmada elde edilen değerlerden (32.21 ± 5.12 cm) daha az olduğu bulunmuştur. Galy ve ark. (2015) futsal oyuncularının performanslarını inceledikleri araştırmada, 10 m sürat test sonuçları sırasıyla 2.18 ± 0.12 sn, 2.13 ± 0.13 sn, 30 m sürat test sonuçları sırasıyla 4.72 ± 0.17 sn, 4.80 ± 0.15 sn, aktif sıçrama test sonuçları ise sırasıyla: 50.44 ± 5.88 cm, 45.16 ± 4.34 cm, VO_{2maks} değerleri sırasıyla 51.46 ± 3.2 ml.kg.dk⁻¹, 52.74 ± 1.94 ml.kg.dk⁻¹, kalp atım hızlarının sırasıyla 193.56 ± 8.26 atım/dk, 187.88 ± 12.68 atım/dk olarak belirtmişlerdir. Belirtilen atım hızları, VO_{2maks} ve sıçrama değerleri bu çalışmadaki değerlere benzerken, sürat değerleri bu çalışma bulgularından daha düşüktür. Bununla birlikte kalp atım sayılarının birbirine benzer olduğu bulunmuştur.

Lockie ve ark. (2016)'nın farklı iki ligde oynayan kadın futbol oyuncularının çeviklik ve yön değiştirmeli koşu ilişkilerini inceledikleri çalışmada, 1 ve 2'nci lig oyuncularının 505 çeviklik test sonuçları sırasıyla 2.40 ± 0.10 sn, 2.60 ± 0.11 sn, 10 m sprint değerleri ise sırasıyla 1.91 ± 0.16 sn, 1.89 ± 0.17 sn olarak tespit etmişlerdir. Başkaya, Ünveren ve Karavelioğlu (2018) kadın futbol ve futsal oyuncularının motor performans özelliklerinin karşılaştırıldığı farklı bir çalışmada kadın futsalcıların 10 m ve 30 m sürat değerleri sırasıyla 1.62 ± 0.08 sn, 4.31 ± 0.35 sn bulmuşlar ve bu çalışmada elde edilen verilerden daha yüksek veriler raporlamışlardır. Aynı şekilde YIRT1 koşu mesafe değerleri Başkaya ve ark. (2018)'nin çalışmasında daha yüksek olduğu gözlenirken sıçrama yükseklik değerleri bizim çalışmamızdaki değerlerden daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılıkların araştırmada yer alan katılımcıların daha tecrübesiz oyuncuların oluşması ile açıklanabilir. Bu da Lockie ve ark. (2016)'nın oynanan seviyeye göre performans özelliklerinde farklılık oluştuğu sonucunu desteklemektedir.

Futsal oyuncularının profesyonel seviyedeki karşılaşmalarda 5000 metre, amatör seviyedeki karşılaşmalarda ise 4500 metre mesafe kat ettikleri ve bunun da basketbol ve hentbol oyununa benzer sonuçlar olduğu ifade edilmektedir (Gioldasis, 2016). Nikolaidis ve ark. (2015) basketbolcularda yaptıkları çalışmada 10m sürat ile sıçrama performansı arasında ilişki bulamamışken 20m sürat performansı ile sıçrama arasında ilişki bulmuşlardır. Hentbol

oyuncularında ise aerobik performans ile 30 m sprint, çeviklik, sıçrama performansları arasında düşük ilişki olduğu raporlanmıştır (Wagner, Sperl, Bell ve Von Duvillard, 2019). Lockie ve ark. (2016) elit kadın futbolcularda YIRT1, YIRT2, 30 m sürat, pro-çeviklik ve 60 m mekik koşusu testleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada 30 m sürat, pro-çeviklik ve 60 m mekik koşusu ile yoyo testleri arasında ilişki olmadığını belirtmişlerdir.

Futsalda yüksek yoğunluklu defanstan hücum, hücumdan defansa geçme gibi aksiyonlar fizyolojik özellikleri tanımlamaktadır (Burns, 2003). Oyuncuların yüksek yoğunluklu bu aktiviteler içerisinde maksimum performans gösterebilmeleri dayanıklılık, sprint, çeviklik gibi özelliklerinin gelişmiş olması ile ilişkilidir. Bunun yanında müsabakada performans çıktısı üst düzey oyuncularında sprint yeteneği önemli faktörken, iyi bir çeviklik özelliği de rakibe üstünlük kurmak için gereklidir. Çeviklik hız, kuvvet, karar verme, çabukluk gibi birçok faktörden etkilenebilmektedir (Eroğlu, 2018). Dolayısıyla üst düzey performans açısından tüm bu belirtilen motorik özelliklerin birlikte gelişimi başarılı performans için kriter olmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışmada kadın futsalcıların dayanıklılık, sürat, çeviklik ve sıçrama performansları arasında ilişki olmadığı bulunmuştur. Kadın futsalcıların seviyelerine göre değerlendirildiği mevcut çalışmaların sonuçları bu araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Yapılan çalışmada, motorik performansları arasında ilişki bulunmaması katılımcı sayısının az olması ile açıklanabilir. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda motor performans çıktılarının birbiri ile olan ilişkisinin daha geniş örneklem grupları ve farklı seviyelerdeki oyuncular üzerinde incelenmesi, kadın futsalcıların performans gereksinimlerin anlaşılması ve geliştirilmesi açısından önemli olacaktır.

KAYNAKLAR

- Alvurdu, S., Köse, M.G., & Cinemre, Ş.A. (2016). Evaluation of the relationship between anaerobic power and repeated change-of-direction ability of futsal players. *Gazi Journal of Physical Education and Sport Sciences*, 21(1-4), 29-37.
- Barbero-Alvarez, J.C., D'Ottavio, S., Vera, J.G., & Castagna, C. (2009). Aerobic fitness in futsal players of different competitive level. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 23(7), 2163-2166.
- Barbero-Alvarez, J.C., Soto, V.M., Barbero-Alvarez, V., & Granda-Vera, J. (2008). Match analysis and heart rate of futsal players during competition. *Journal of Sports Sciences*, 26(1), 63-73.

Barbero-Alvarez, J.C., Subiela, J.V., Granda-Vera, J., Castagna, C., Gómez, M., & Del Coso, J. (2015). Aerobic fitness and performance in elite female futsal players. *Biology of Sport*, 32(4), 339–344.

Başkaya, G., Ünveren, A., & Karavelioğlu, M.B. (2018). Comparison of some physiological and motoric characteristics of female soccer and futsal players. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 12(1), 12-20.

Burns, T. (2003). *Holistic futsal: a total mind-body-spirit approach*. New York: Lulu.

Castagna, C., & Barbero-Alvarez, J.C. (2010). Physiological demands of an intermittent futsal-oriented high-intensity test. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 24(9), 2322- 2329.

Castagna, C., D'Ottavio, S., Vera, J.G., & Barbero-Alvarez, J.C. (2009). Match demands of professional futsal: A case study. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 12(4), 490-494.

Çakır, E. (2019). Investigation of female soccer players performance values based on ambient temperature. *Universal Journal of Educational Research*, 7(1), 239-243.

Dogramaci, S.N., Watsford, M., & Murphy, A. (2015). Activity profile differences between sub-elite futsal teams. *International Journal of Exercise Science*, 8(2), 112-123.

Duarte, R., Batalha, N., Falgado, H., & Sampaio, J. (2009). Effects of exercise duration and number of players in heart rate responses and technical skills during futsal small-sided games. *The Open Sports Sciences Journal*, 2, 37-41.

Erdem, K., & Yazar, M. (2019). Futsal antrenmanlarının 16-17 yaş erkek sporcularda sürat, çeviklik ve anaerobik dayanıklılığa etkisi. *Spor Eğitim Dergisi*, 3(3), 63-70.

Eroğlu, A.K. (2018). *Farklı türdeki çeviklik çalışmalarının basketbolculardaki bazı fizyolojik parametrelere, motorsal yeteneklere ve teknik özelliklere etkisi*. Ankara: Gece Akademi.

Galy, O., Zongo, P., Chamari, K., Chaouachi, A., Michalak, E., Dellal, A., Castagna, C., & Hue, O. (2015). Anthropometric and physiological characteristics of Melanesian futsal players: A first approach to talent identification in Oceania. *Biology of Sport*, 32(2), 135-141. DOI: 10.5604/20831862.1140428

Gioldasis, A.(2016). A review of anthropometrical, physiological, psychological and training parameters of futsal. *International Journal of Science Culture and Sport*, 4(3), 240-259. Doi: 10.14486/IntJSCS500

Hazır, T., Mahir, Ö.F., & Açıkada, C. (2010). Genç futbolcularda çeviklik ile vücut kompozisyonu ve anaerobik güç arasındaki ilişki. *Spor Bilimleri Dergisi*, 21(4), 146–153.

Karacabey, K. (2013). Sporda performans ve çeviklik testleri. *International Journal of Human Sciences*, 10(1), 1693-1704.

- Karsten, B., Larumbe, E., Kandemir, G., Hazır, T., Klose, A., & Naclerio, F. (2016). The effect of a 6-week strength training on critical velocity, anaerobic running distance, 30-m sprint and yo-yo intermittent running test performances in male soccer players. *Plos One*, 11(3), 1-10.
- Little, T., & Williams, A.G. (2005). Specificity of acceleration, maximum speed, and agility in professional soccer players. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 19(1), 76-78.
- Lima, A.M.J., Silva, D.V.G., & Souza, A.O.S. (2005). Correlation between direct and indirect VO_{2max} measurements in indoor soccer players. *Revista Brasileira de Medicina do Esporte*, 11(3), 159-161.
- Lockie, R., Jalilvand, F., Moreno, M.R., Orjalo, A.J., Risso, F.G., & Nimphus, S. (2016). Yo-yo intermittent recovery test level 2 and its relationship with other typical soccer field tests in female collegiate soccer players. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 31(10), 2667-2677.
- Moore, R., Bullough, S., Goldsmith, S., & Edmondson, L. (2014). A systematic review of futsal literature. *American Journal of Sports Science and Medicine*, 2(3), 108-116.
- Naser, N., Ali, A., & Macadam, P. (2017). Physical and physiological demands of futsal. *Journal of Exercise Science & Fitness*, 15(2), 76-80.
- Nikolaidis, P.T., Asadi, A., Santos, E.J., Calleja-González, J., Padulo, J., Chtourou, H., & Zemkova, E. (2015). Relationship of body mass status with running and jumping performances in young basketball players. *Muscles, Ligaments and Tendons Journal*, 5(3), 187-194.
- Özdamar, K. (2002). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi*. 4. Baskı, Kaan Kitabevi.
- Rakovic, E., Paulsen, G., Helland, C., Eriksrud, O., & Haugen, T. (2018). The effect of individualised sprint training in elite female team sport athletes: a pilot study. *Journal of Sports Sciences*, 36(24), 2802-2808.
- Ramos-Campo, D.J., Rubio-Arias, J.A., Carrasco-Poyatos, M., & Alcaraz, P.E. (2016). Physical performance of elite and subelite Spanish female futsal players. *Biology of Sport*, 33(3), 297. DOI: 10.5604/20831862.1212633
- Ruiz-Pérez, I., López-Valenciano, A., Jiménez-Loaisa, A., Elvira, J.L., Croix, M.D.S., & Ayala, F. (2019). Injury incidence, characteristics and burden among female sub-elite futsal players: A prospective study with three-year follow-up. *PeerJ*, 7, 1-21. <https://doi.org/10.7717/peerj.7989>
- Sekulic, D., Foretic, N., Gilic, B., Esco, M.R., Hammami, R., Uljevic, O., Versic, S., & Spasic, M. (2019). Importance of agility performance in professional futsal players; reliability and applicability of newly developed testing protocols. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(18), 3246. doi: 10.3390/ijerph16183246
- Wagner, H., Sperl, B., Bell, J.W., & Von Duvillard, S.P. (2019). Testing specific physical performance in male team handball players and the relationship to general tests in team sports. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 33(4), 1056-1064.

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

Aziz ŞEKER[†],

¹Amasya Üniversitesi, Amasya

<https://orcid.org/0000-0001-5634-0221>

Yayın Bilgisi

Gönderi Tarihi: 06.10.2020

Kabul Tarihi: 04.12.2020

Online Yayın Tarihi:31.12.2020

Dever, A. (2020). Sporda Ayrımcılık, Milliyetçilik - Irkçılık - Toplumsal Cinsiyet. Ankara: Gazi Kitabevi. ISBN: 978-625-7855-22-8

Sporda Sosyolojisi, Sosyolojik Teoriler ve Spor konusunda ortaya koyduğu çalışmalarından tanıdığımız Doç. Dr. Ayhan Dever'in disiplinlerarası yaklaşımla kaleme aldığı yeni yapıtı *Sporda Ayrımcılık (Milliyetçilik-Irkçılık-Toplumsal Cinsiyet)* adını taşımaktadır. Spor sosyolojisi alanında sporda ayrımcılık konusyla ilgili yapılmış çalışmaların sınırlı olduğu Türkiye'de, Temmuz 2020 tarihinde Gazi Kitabevi'nden çıkan, dil ve üslup yönünden anlaşılır bir Türkçe ile okura sunulan çalışma, geniş ve güncel bir literatür taramasına dayandırılmıştır. Sosyolog kökenli akademisyen Prof. Dr. Ahmet Talimciler'in kaleme aldığı sunuş yazısında, "sporda yaşanan ayrımcılık örnekleri, toplumsal hayatın yansımasıdır" tespiti ile "kusurlu bir ayna görünümü" benzetmesi ise spor sosyolojisi açısından üzerinde durulması gereken bir değerlendirmedir.

Beş bölüm halinde yapılandırılan kitabın girişinde ana sorunsal net olarak şöyle ifade edilmektedir: "Günümüzün en eşitlikçi yapılarından birisi olduğu düşünülen spor, evrensel bağlamda bünyesinde birtakım problemleri barındıran sosyal bir kurumdur. Sporda 'milliyetçilik ve ırkçılığa bağlı olarak ortaya çıkan ayrımcılık' sorunu ile 'toplumsal cinsiyete bağlı olarak ortaya çıkan ayrımcılık' sorunu bu problemler arasında en önemlilerinden bazılarıdır. Özellikle de

---

[†] Sorumlu yazar: Aziz Şeker, shuaziz@gmail.com

sömürgeciliği ön planda tutmuş olan ülkelerde, sporda 'milliyetçilik ve ırkçılığa' bağlı olarak ortaya çıkan bir ayrımcılıktan daha net bir şekilde söz edilebilirken; sporda toplumsal cinsiyet bağlamındaki ayrımcılık ise neredeyse dünya genelindeki bütün ülkelere has bir durumdur" (Dever, 2020).

İlk bölümde "Milliyetçilik ve Irkçılık Kavramlarına Kısa Bir Bakış" başlığı altında temel kavramlar tartışılmaktadır. Milliyetçilik olgusuna yüklenen anlamın tarihsel süreç içerisinde nasıl değişime uğradığı irdelenirken, ırkçılık kavramıyla ilgili ileri sürülen tezler işlenmektedir. Her iki kavramın dayandığı felsefeye dikkat çekilirken; inanç, fikir, ideoloji ekseninde yapılan tanımlamaların biyolojik gerekçelerden ziyade insanlar ve toplumlar için kategorize edildiği bir sosyal dünyada inşa edildiği açıklanmıştır.

İkinci bölümde "Politik Yönetimler ve Spor" konusuna ilişkin çeşitli örnekler ele alınmaktadır. Mussolini İtalya'sında hoşgörüsüzlük ve otoriter olmanın çok ötesinde yaşanan baskıcı dönemde; modern fiziksel egzersiz, eğlence ve boş zaman aktivitelerine Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ağırlık verilmiştir. Mussolini başından beri sporu faşist gelenek ve faşist amaçlara ulaşmak için İtalyan gençliğini şekillendirici bir araç olarak kullanmıştır. Bunların yanı sıra gençlik ve erkeklik söylemleri, kadınların ülkede oynaması gereken rollerini de sınırlandırmış, onların kişisel övünç kaynaklarını savaş alanlarında değil, anneliğe ek olarak ev yaşamlarında aramaları gerektiğini ortaya koymuştur. Bu süreçte İtalya'da devlet güdümündeki spor etkinlikleri, özel ve kamusal yaşamlarında, sosyal ilişkilerinde yurttaşları kontrol etmenin bir unsuru olarak kabul edilirken, beden eğitimine ilginin artmasıyla ENEF (Ulusal Beden Eğitim Kurulu) işlevsel kılınmıştır. Bunu desteklemek için Roma'da bulunan Foro İtalico Stadyumu'ndaki heykeller, ideal faşist yeni insanın imajına örnek olarak tasarlanmıştır. Mussolini, 1924 yılında Paris'te düzenlenen olimpiyat oyunlarına katılım göstermelerini sağladığı sporcular aracılığıyla sporun oldukça geniş kitleleri etkileyen bir propaganda aracı olabileceğini fark etmiştir. Başarılarının ülkeler arasında artması "Yeni İtalyanlar" hakkında yeni fikirlerin serpilmesine zemin hazırlamıştır. Faşist rejimin sporda doruk noktaya ulaştığı alan futbol olmuştur. Böylece rejimin siyasal amacına ulaşmasının yol taşlarının döşenmesinde futbol ayrıcalıklı yer kaplamıştır. Bu anlamda yazara göre 1932 Los Angeles Olimpiyatları'nda İtalyan sporcuların, Amerika'nın ardından ikinci olmaları ve 'Mussolini'nin Çocukları' lakabıyla ülkelere dönmeleri önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir (Dever, 2020). Sonrasında kitle iletişim araçlarının yaygın bir şekilde futbol için

seferber edilmesiyle İtalyan toplumunun üzerinde istenilen sosyal psikolojik etki de ortaya çıkarılmıştır.

“Naziler ve Spor” başlığı altında Hitler Almanya’ında sporda ayrımcılık konusuyla ilgili 1933-1945 yılları arasında Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi’nin dönemi ele alınmaktadır. Naziler tarafından beden eğitimi aryan bir Alman ırkı yetiştirmek için kullanılırken, genç erkekler bedenlerine değer vermeleri; genç kadınlara ise büyük aileler yetiştirmeleri ve eşlerine bakmaları öğretilmiştir. Hitler, genç erkeklerin ‘ırkın güçlü ve acımasız koruyucuları’ olmalarını istemiştir. Beden, Nazi siyasi antropolojisinin çekirdeğini oluştururken, Jugend Gençlik Örgütü etkin kılınan bir örgüt olur. Nazi rejimi tıpkı İtalyan rejiminde olduğu gibi sporun uluslararası alanda önemli bir propaganda aracı olduğunu benimser. Bu amaçla 1936 Nazi (Berlin) Olimpiyatlarında sorunsuz bir organizasyon düzenlenir. Festival havasında geçen olimpiyatlarda, olimpiyat stadına asılan gamalı haçların gölgesinde kırk dokuz ülkeden dört bin sporcunun geçişi esnasında Fransız sporcuların Hitler’e Nazi selamı durmaları spor tarihine kaydedilen bir trajedi olarak kabul edilmektedir. Diğer yandan olimpiyatlarda Afro-Amerikan kökenli sporcuların başarısı Aryan ırkının üstünlüğü düşüncesini derinden sarsmıştır. Özellikle Afro-Amerikan Jesse Owens’in dört altın madalya kazanması, Nazi ideolojisinin ırksal üstünlük teorisi açısından kaçınılmaz eleştirileri beraberinde getirmiştir. Bunun üzerine Hitler, ileriki yıllarda olimpiyatlara siyahilerin ve Yahudilerin alınmaması yönünde uğraşır. Öyle ki, Almanya’da sosyal mekânlarda “Yahudiler ve hayvanlar giremez” tabelalarının çoğalması, Nazi Savaş Bakanlığı’nın ileride neler yapabileceğinin işaretlerini taşır. Olimpiyat köyünün tesisleri askeri kışla olarak kullanılır. Nazi toplama kamplarıyla Hitler, “temizlik” hareketine girişir. Nazi kampları arasında Çek Cumhuriyeti’nde kurulan Terezin Toplama Kampı 12 takımın bulunduğu ve top koşturan üç bin civarında kadın ve erkek oyuncuyla tarihe acı bir deneyim bırakmıştır. Anımsanacak olursa, Çek Milli Futbol Takımı’nın kalecisi Jirka Taussig de hayatta kalabilmek için bu kampta futbola sarılmıştır.

Kitabın, diktatörlük ve spor konulu “Franco İspanya’ında Sporda Ayrımcılık” bölümünde İspanya iç savaşı irdelenmektedir. Askeri darbe sonrasında başlayan İspanyol iç savaşının (1936-1939) bitiminde General Franco, iktidarını Tanrıya dayandırarak, 1975 yılına kadar bir kabus gibi ülkenin geleceğine çökmüştür. Alman Nazi modeline uygun tarzda hareket edilirken “Franco, sporu fiziksel değil, ahlaki bir güç olarak görmüştür” (Dever, 2020).

Franco'nun başarısı kültürel ve ekonomik koşullara uyum içinde gerçekleşmiştir. Franco rejimi, ulusal ve uluslararası düzeyde etkisini gösterirken, karma eğitimi okullardan kaldırarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin tohumlarını ekmıştır. Futbolun geniş kitlelere sunulmasıyla, savaş sonrasında toplumun “normalleştirilmesi”ne dönük kullanılması yönünde çaba harcanmıştır. Otokrasinin inanılmaz yükselişine futbolun, siyasal hedefleri gerçekleştirmek uğruna araçsal kullanımı eklenmiştir. İspanyol milli takımının oyuncuları, seyircilerin *Viva Franco* (Yaşa Franco) tezahüratları eşliğinde, sahalarda top koştururken İspanya'nın belirgin özelliği farklı etnik halklardan bir toplumsal yapıya sahip olmasının yansımalarının kimlik anlamında futbol takımlarında da görülmüş olmasıdır. Bu yapıyla bölgesel milliyetçiliğin izini sürdüğümüz Athletic de Bilbao Kulübü, Bask bölgesi temsilcisi unvanıyla sahalarda yer edinirken, tarihin hafızasında yerini koruyan olay ise Franco döneminde Bask bölgesinin eski başkenti Guernica'nın Almanlar tarafından İspanya iç savaşında bombalanmasıdır. Bunun sonucunda yirmi bin insan ölmüştür. Ancak Bask bölgesinin çektiği acılar, yoksul Bask bölgesinin Bilbao takımını, dünya futbolunun en iyileri arasına girmesini engelleyemez. Bilbao'nun, Franco'nun desteklediği Real Madrid'e karşı zafer kazanması ise apaçık bir gurur kaynağı olmuştur. Aynı şekilde Real Sociedad da Bask bölgesini temsil etmektedir. İspanya'da Katalan bölgesindeyse FC Barcelona varlık gösterir. Franco rejimi, Katalan kültürüne duyduğu öfkeyi, onların müziğini, kültürünü ve dilini eğitim sisteminden kaldırmanın yanı sıra 3.800 kişiyi idam ederek somutlaştırmıştır. İspanya tarihinin geçmiş kötü sayfaları arasında iç savaş boyunca pek çok futbolcunun savaşmak zorunda kalarak öldürülmüş olduğunu unutmamak gerekir. Yazarın konuya dair saptaması aydınlatıcı olmaktadır: “İç savaşın ardından gelen İspanyalılaştırma politikalarına rağmen önde gelen Katalonya ile Bask kulüpleri, bölgeselcilik ve anti-francoist bir muhalefet için kristalleşme noktası olarak kalmayı başarmıştır.” Bunun karşısında Franco rejiminin sembolüymüşcesine Real Madrid'in de İspanya Ligi'nde hizmet ettiği görülür. Yazar durumun reel okumasını ise şöyle yapmaktadır: “Günümüzde de dünyanın en büyük derbilerinden birisi olarak ifade edilen Real Madrid-Barcelona (El Clasico) karşılaşmaları hâlen iki ulusun birbirine üstün gelme anlayışı doğrultusunda devam etmektedir” (Dever, 2020).

Kitabın üçüncü bölümünde çeşitli ülkelerde sporda yaşanan ayrımcılık olayları ele alınmaktadır. “Amerika Birleşik Devletleri'nde Sporda Irksal Ayrımcılık” kısmında, ırkçılık kavramından yola çıkan Dever (2020); “ırkçılık hem toplumda hem de sporda bulunan bir problemdir. Irk ve spor arasındaki ilişki karmaşık ve çok yönlüdür. Spor, bir yandan popüler olan

mutlak ırksal farklılıkların yeniden üretilmesinde merkezi rol oynarken diğer yandan da ırk alt gruplarının sömürgeci ırkçılığa direnebilmeleri için önemli bir kültürel direniş alanı hâline gelmiştir” değerlendirmesinde bulunur. Bu açıdan Afro-Amerikanların sporda uğradığı ayrımcılık türleri Amerika Birleşik Devletleri'nin karnesine kırık notlar düşürmüştür. Afro-Amerikanların katılacağı spor dallarının sınırlandırılması ya da çeşitli yönlerden manipüle edildiklerine ilişkin çokça olumsuz örnek bulunmaktadır. Ayrımcılığa uğrayanlar arasında Amerika'ya yerleşen ikinci nesil göçmen Yahudilerin bulduklarının anlatımı kitapta dikkat çeken bir başka noktadır.

Denebilir ki, toplumsal yapının birçok alanında gözlemlenen ırksal önyargılar ve inançlar spora erişimde önemli engeller oluşturmaktadır. Konuyla alakalı mitlerin sürekli üretildiği, ırksallaştırılmış spor anlayışı ne yazık ki, emperyalist dünyanın ırksal ideolojilerine hizmet ederek, insan hak ve özgürlüklerinin ihlaline neden olan eşitsizliklerle dolu bir spor dünyası var etmiştir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde kölelik dönemlerinde (1619-1865) siyahi erkeklere ideolojik yaklaşım en katı biçimini aldığı köle sahiplerinin arzu alanlarında aktivitelerde kullanılan kölelere hayvansal ve tehlikeli bir tutum sergilemesi tarih kitaplarında sıkça geçen bir konudur. Amerika İç Savaşı'nın 1865 yılında sonuçlanması Afro-Amerikalıların lehine yeniden toplumsal kurulumun başlamasını beraberinde getirmesine rağmen kamusal hizmetlerde söz hakkı edinen Afro-Amerikalıların beyaz ırk tarafından “medeniyetsiz” kabul edilmeleri uzun bir süre daha sürmüştür. 20. yüzyılın sonlarına doğru Sivil Haklar Hareketi ile bir ölçüde toplumsal katılımında bir yumuşama olması bile boks, beyzbol, basketbol, yüzme, golf, tenis gibi alanlarda çatışmalar yaşanmasının önüne geçememiştir. Hatta çatışmalar, okullarda siyahi sporcuların akademik ya da sporcu bir kimlik geliştirmelerinin önünde ciddi sorunların kaynağı görülmüştür.

Sosyolojik düşünceyle bakıldığında, Afro-Amerikalıların büyük çoğunluğunun yoksul toplumsal kesimlerden gelmelerini, toplumsal eşitsizliklerle örülü dünyalarında yaşadıkları sosyal sorunların bir başka nedeni olarak görmek gerekir. Bu arada, basketbolun bütün baskılara karşı Afro-Amerikalılar için “kolektif bir kimlik” oluşturulmasında adeta bir güce dönüştüğü de belleklerde yer edinmiştir. ABD Ulusal Basketbol Birliği (NBA)'ndeki en iyi oyuncular, bu kişiler arasından çıkmıştır. Dever'in başvurduğu alıntılarda, 1999-2000 NBA sezonunda oyuncuların %78'inin Afro-Amerikalı olduğu ifade edilmiştir. Kadın sporcular açısından da hemen hemen benzer bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Elbette tartışmalar bununla sınırlı değildir. Ek olarak yazar,

sporda kariyer fırsatları ve yönetsel ayrımcılığın bir eşitsizlik kaynağı haline geldiğini de aktarmaktadır.

“İngiltere’de Sporda Yaşanan Irksal Ayrımcılık” başlığı altında, siyahilerin spordan dışlanmaları tartışılmaktadır. Irkçı söylemlerin hedefinde Afro-Karayıpler ve Asyalılar yer almışlardır. Sporda gayri resmi setler eşitsizliklerin bir başka gerekçesidir. 1970’lerin başında artan irksal ayrımcılık ve tacizler buna maruz kalan toplumsal grupların sosyal sınıf değiştirme hedefleri arasında spora yönelmelerinde yoğun bir artışa neden olmuştur. Kitapta İngiliz atletizm takımının %50’sinin siyahilerden oluştuğu, 1999 yılında düzenlenen Avrupa Şampiyonası’nda oynayan İngiltere Basketbol Takımı’nın on iki kişilik kadrosunda sadece iki beyaz oyuncunun yer aldığı örneklenmesi bunu doğrulamaktadır (Dever, 2020). Bununla birlikte yazar İngiltere’de futbol, boks, kriket, ragbi, golf, binicilik gibi spor türlerinde beyaz kültürün merkezi bir konumda bulunmasına eleştirel yaklaşırken, İngiliz futbolunda ırkçılığın hâlâ hüküm sürdüğünü vurgular. Siyahilerin İngiliz tarihinde yoksul ve kenar mahallelere yığılması, sanayileşmede emeklerinin sömürülmesi, bazı suçlarla özdeş tutulmaları toplumsal anlamda bu süreci biçimlendirmiştir.

Değişen dünya koşulları insana bakışı değiştirirken bile futbol sahalarında ırkçı tezahüratlar ve şiddet olayları var olmaya devam eder. Buna karşın 1980’lerde İngiltere’de Futbol Suçları Yasası kabul edilerek, ırkçı tacizler önlenmeye çalışılmıştır. Bu çıkışı tek tek ülkelerin futbolda yaşadıkları gelişmelerle örtüştürmek mümkün olduğu gibi, Avrupa Birliği’ne giden koşullar ve Avrupa kültürünün oluşturduğu bakış açısıyla birlikte değerlendirmek mümkündür. Yazar, futbolda ırkçılığa yönelik çözüm çabaları arasında çeşitli kampanyaların yürütüldüğünü, İngiltere’de “herkes için spor” sloganının ırk ve etnik kökene yönelik oluşturulacak insancıl bir spor politikasının gereği olarak benimsendiğini ifade etmektedir.

Dever, İspanya’da sporda irksal ayrımcılık konusuna dikkat çekerken, ırkçılık ve yabancı düşmanlığının geliştiği sosyal bağlama odaklanır. Özellikle İspanyol futbolda son on yılda ırkçılığın artış göstermiş olmasını tartışmaya açar. Şöyle ki, “İspanya’da siyahi ve etnik azınlık oyuncuları daha yoğun bir şekilde yaşasalar da, on yıldan fazla bir süredir birçok futbolcu sözlü saldırganlık, yabancı düşmanlığı tezahüratları ve aşağılayıcı hareketlerin kurbanı olmuştur” (Dever, 2020). Bu sebeple UEFA’nın İspanya’ya cezalar verdiği spor kamuoyu tarafından bilinmektedir. Öte yandan, İspanyol medyası, çoğu zaman yabancı kültürlerin tasvirlerinde yoğun bir imgeleme kullanılan çeşitli klişeler sayesinde, yabancılara karşı düşmanlığı

kısırtabilmektedir. Hâl böyle iken İspanya, futbolda yaşanan ırkçılığa, şiddete, yabancı düşmanlığına ve proto-faşist bir alt kültür haline gelen ultra taraftarlara karşı birtakım çözüm yolları üzerinde durmuştur. Bu temeldeki uygulamalara 2004 yılında İspanya hükümetinin kurmuş olduğu Sporda Irkçılık ve Şiddet Araştırmaları Merkezi örnek verilebilir.

Dever, kitabında İskoçya'da sporda yaşanan etnik ayrımcılık konusuna da yer vermektedir. Futbolun İskoç tarihinde bir spor dalından çok daha büyük anlamlar ifade ettiği düşünülecek olursa, sporun İskoçya'da ulusal bir kimlik arayışına hizmet ettiği gerçeği ile yüzleşiriz. Katolik karşıtlığı İskoç futbolda diğer etnik azınlık gruplarına yapılanları geri planda bırakmamıştır. Ayrıca siyahi futbolcuların televizyon kanallarından dışlanmaları siyahiler ve Asyalı etnik azınlıklara yönelik ayrımcılığın bir göstergesidir. Sonuçta İskoçya'da mezhepçilik, cinsiyet, sınıf, yerelcilik anlayışı ve etnik köken, İskoç toplumunda etkili olan önemli ayrımcılık sebeplerinden birkaçıdır. Bunlar, sadece futbol kültürüne değil aynı zamanda farklı alanlara da etki etmektedir (Dever, 2020). Kitapta incelenen diğer ülkelerin aksine İskoçya'da ırkçılıktan ziyade 'mezhepçilik' baskın bir olgudur. İskoçya'nın Glasgow kentinin takımlarından Rangers FC'nin Protestanlığı, Celtic FC'nin ise Katolikliği savunması sahalarda iki mezhebin rekabeti gibi değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Katolikler ve Protestanlar tarafından oynanan futbol, uzun süredir etnik ve kültürel bir körlük noktası haline almış mezhep çatışmalarında aktif rol oynamaktadır.

Kitabın dördüncü bölümü "Sporda Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı" tartışmalarından oluşmaktadır. Bu bölümde sosyologların 1970'lerden bu yana sex (kadın erkek arasındaki biyolojik farklılıklar) ile gender (sosyal olarak üretilen kadınsı ve erkeksi olmak arasındaki farklılıklar) kavramları arasında yaptıkları ayırım değerlendirilmektedir. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki sosyal ilişkileri ifade eder. Kavram, kadınlarla erkekler arasındaki ilişkiye ve bu ilişkinin sosyal olarak nasıl inşa edildiğine atıfta bulunmaktadır. Dever'in (2020) aktarımı ile; "spor ve toplumsal cinsiyet ilişkisi, genel anlamda spor sosyolojisi alanında çalışanlar için en temel konulardan birisidir. Kadınların spor aktivitelerine katılım süreçlerinin büyük oranda ataerkil tanımlamalar çerçevesinde kabul gören anlayışla çatışarak geliştiğini söylemek mümkündür. Bunun dinamiklerinin çocukluk çağında başladığı bir gerçektir. Çocuk oyunlarının cinsiyetlere bölündüğü ortadadır. Spor ve katılım konusunda cinsiyet temelli bir algılayış ne yazık ki, kız ve erkek çocuklarının sosyalleştirilmesi sürecinde karşımıza çıkmaktadır." Yazarın saptamasıyla, "sporun kendisi cinsiyete göre ayrılmıştır. Kadın sporları ve erkek sporları vardır. Futbol, tenis,

golf, yüzme ve basketbol gibi bazı sporlar hem erkekler hem de kadınlar tarafından oynanmaktadır. Softbol, netbol, Amerikan futbolu, beyzbol ve buz hokeyi gibi sporlar ise oldukça fazla düzeyde cinsiyetlendirilmiştir. Kızlar bazı sporları oynamaya yönlendirilirken, erkekler de diğer sporlar konusunda teşvik edilmektedir” (Dever, 2020). Kadın ve erkek cinsiyetlerinden hareketle toplumda oluşturulan ataerkil algı kadını spor alanında ikincil konuma itmektedir. Uzun süre kadınların spora katılımı çok sayıda engelle karşılaşmıştır. Bu bölümde ayrıca Fransa, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’den örnekler verilirken, “kadınların belirli sportif aktivitelere katılma düşünceleri, endüstriyel kapitalizmle beraber dönüşen aile yapısıyla birlikte değişime uğramıştır” nitelemesi yer almaktadır (Dever, 2020).

Kadınların kamusal alanda varlık kazanması, çalışma koşullarından, eğitime, sağlığa vb. birçok alanda kimlik kazanmalarının çatışmaları, sorunlarla beraber spor alanında dahi yaşanmaktadır. 19. yüzyılın başlarında kadınların beden eğitimi ve spordan dışlanmalarına Dever (2020), 1811 yılında Berlin’de bir parkta açılan Alman Turnen cimmnastiğinin verildiği kursa, kız çocukları ile kadınların katılımlarına izin verilmemesi örneğini gösterir. Bugün geldiğimiz noktanın kadınlar açısından önemli bir aşama olduğu ortadadır. Kadınların spora katılımlarını önlemeye yönelik özellikle fizyolojik orijinli efsanelerin kurgulanması, cinsiyetçi önyargı ve söylemler aslında ataerkil zihniyetin gücünden başka bir şey değildir. Öyle ki, bütün doğma ve ön yargılara rağmen kadınlar sporda kimlik kazanmışlardır. Gelişimin boyutlarını görmek anlamında kitapta verilen bir süreci şöyle ele almak mümkündür: “Kadınların olimpiyat oyunlarına katılımları büyük sıkıntıların ardından gerçekleşmiştir. Modern olimpiyat oyunlarının kurucusu Baron Pierre de Coubertin, kadınların spor müsabakalarına katılmaları hâlinde kadınlıklarını kaybedeceğine inanmış ve bu nedenle de olimpiyat oyunlarına kadınların katılımlarına kesin bir şekilde karşı çıkmıştır” (Dever, 2020). 2016 yılında Rio’da düzenlenen olimpiyatlara bakıldığında, 6268 erkek oyuncu yanında 5176 kadın sporcu yer almıştır. Bunlar arasında hem cinsiyetlerinden hem de renklerinden dolayı ayrıma uğrayan siyahi kadınlar ile Afro-Amerikan kadın sporcuların mücadeleleri takdire değerdir.

Doğal olarak, erkekler tarafından kurgulanmış bir dünyaya kadın sporcuların girişi, onları yalnızca popüler bir figür değil, aynı zamanda gizemli ve ezber bozabilecek birer karakter hâline getirmektedir. Ancak spordaki liderlik pozisyonunu elinden bırakmayan erkekler düşünüldüğünde, 21.yüzyılda kadınların spora katılımı hâlâ erkeklerle eşit bir düzeyde değildir (Dever, 2020). Daha

doğrusu medyada temsil, kullanılan dil, psikolojik damgalanma, sporla ilgisi olmayan fiziki görüntünün önemszenmesi ve spor endüstrisinin gelirini bölüşüm açısından da kadın sporcuların konumu, ataerkil yaklaşımın kırılmadığını işaret etmektedir.

Kitabın beşinci bölümünde yazar tarafından sporda ayrımcılığa karşı bir strateji olarak “Fair Play” önerilmektedir. Bilinen kullanımıyla yani *adil oyun* kavramıyla, sporda ayrımcılık olaylarının bir nebze de olsa ortadan kalkmasına yardımcı olacağı düşüncesi paylaşılır. Şüphesiz ki, sporda idealler söz konusu olduğunda Fair Play göz ardı edilmemesi gereken bir değerdir. Sporda başarılı olma şansının eşitlenmesinde Fair Play ruhuna uygun bir pratiğin içselleştirilmesi gerekmektedir. Dever (2020), kitabın sonuç kısmında konuyu şu şekilde ele almaktadır: “İster milliyetçilik ve ırkçılık bağlamında olsun isterse de toplumsal cinsiyet bağlamında olsun, sporda ayrımcılığın ortadan kaldırılması bir gereklilik olmakla beraber bu aşamada Fair Play anlayışına büyük görevler düşmektedir. Zira eşit, adil oyun anlamına gelen Fair Play sayesinde, sporda bulunan ayrımcılık olaylarının bir parça da olsa azalabileceği ve bu sayede tüm unsurların sporda eşit düzeyde temsil edilebileceği düşünülmektedir.”

Yaşamın birçok alanında görülen toplumsal eşitsizlik kaynakları insanları derinden etkilerken genellikle ayrımcılığa maruz kalanlar daha alt sosyal-ekonomik katmanlarda yaşamak zorunda bırakılanlar olur. Bunlar arasında etnik azınlık grupları ve kadınlar geniş bir yer tutmaktadır. Spor sosyolojisi bağlamında kitapta işlenen Bask, Katalan, Afro-Amerikanların karşılaştıkları sorunlar bu anlamda verilebilecek somut örneklerdir. Sonuç olarak kitap, farklı ülkelerde yaşanan sporda ayrımcılık konularına yönelik, okur için karşılaştırma yapma olanağı vermektedir. Sporda ayrımcılığın kadın sporcular söz konusu olduğunda 21.yüzyıla kadar gelmiş olması ise kitabın ortaya koyduğu bir başka sosyolojik gerçektir. Irkçılık, milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet ögeleri dikkate alınıp bakıldığında Dever'in *Sporda Ayrımcılık* isimli çalışmasının, - yazarın bir tercihi olduğu Türkiye ayağının işlenmemiş olmasıyla birlikte- spor sosyolojisi literatürüne önemli bir katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

KAYNAKLAR

Dever, A. (2020). *Sporda ayrımcılık, milliyetçilik - ırkçılık - toplumsal cinsiyet*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Üniversite Öğrencilerinde Geleneksel Okçuluk Eğitim Uygulamalarının Fiziksel Parametre Değişimlerine Etkisinin İncelenmesi*

Investigation of the Effects of Traditional Archery Training Practices on Physical Parameter Changes in University Students

ORIJİNAL ARAŞTIRMA/
ORIGINAL RESEARCH

Murat KUL¹,
Mutlu TÜRKMEN²,
Ümit YILDIRIM³,
Mete Yusuf USTABULUT⁴,
Üstün TÜRKER⁵,
Abdullah AKOVA^{6†}.

¹Bayburt Üniversitesi, Bayburt.
<https://orcid.org/0000-0001-6391-8079>
²Bayburt Üniversitesi, Bayburt.
<https://orcid.org/0000-0003-4534-7553>
³Bayburt Üniversitesi, Bayburt.
<https://orcid.org/0000-0002-7631-7245>
⁴Bayburt Üniversitesi, Bayburt.
<https://orcid.org/0000-0002-8864-645X>
⁵Bayburt Üniversitesi, Bayburt.
<https://orcid.org/0000-0003-0604-8577>
⁶Bayburt Üniversitesi, Bayburt.
<https://orcid.org/0000-0001-5799-9204>

Yayın Bilgisi

Gönderi Tarihi:21.10.2020
Kabul Tarihi:19.12.2020
Online Yayın Tarihi:31.12.2020
DOI:10.33459cbubesbd.814467

Öz

Geleneksel okçuluk sporu, eğitim uygulama ve yarışmalarda iyi bir performans sağlamak için uzun süreli odaklanma, yoğunlaşma ve motivasyon durumuna, doğru bir duruşa, belirli düzeyde esneklik, kuvvet, dayanıklılık gibi motorik özelliklere gereksinim duyar. Bu bağlamda araştırmanın amacı, Bayburt Üniversitesi öğrencilerinin geleneksel okçuluk antrenmanları ile fiziksel parametre değişimlerinin incelenmesidir. Araştırma grubu daha önce geleneksel okçuluk eğitimi almamış, boy uzunluğu ortalamaları 169,15±7,31 yaş ortalamaları 20,85±1,26 vücut ağırlıkları ortalamaları 59,93±9,15 olan 10 kadın (%50), 10 erkek (%50) öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında bu öğrencilere 8 hafta boyunca hafta da 3 gün olmak üzere geleneksel okçuluk antrenmanı yaptırılmıştır. Öğrencilerin sağ ve sol el kavrama kuvveti, sırt ve bacak kuvveti, parmak kavrama kuvveti, vücut ağırlığı ön-test ve son-test olarak 8 haftalık geleneksel okçuluk eğitimi uygulaması öncesi ve sonrasında alınmıştır. Araştırma sonucunda; kadın katılımcıların parmak kavrama kuvveti sağ el ve sırt bacak kuvveti değişkenlerine ait analiz sonuçlarına ilişkin ön test ve son test değerleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. (p<0,05). Diğer taraftan, el kavrama kuvveti sağ el, el kavrama kuvveti sol el parametrelerinde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir (p>0,05). Erkek katılımcıların ise parmak kavrama kuvveti sağ el, değişkenine ait analiz sonuçlarına ilişkin ön-test ve son-test değerleri arasında pozitif sonuç elde edilerek istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur (p<0,05). Diğer taraftan, el kavrama kuvveti sağ el, el kavrama kuvveti sol el ve sırt bacak kuvveti parametrelerinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (p>0,05). Sonuç olarak geleneksel okçuluk antrenman uygulamalarının üniversite öğrencilerinin fiziksel parametrelerinin değişimi üzerinde etkili bir antrenman türü olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Okçuluk, Fiziksel Parametre, Antrenman.

Abstract

Traditional archery sport requires long-term focus, concentration, and motivation, a correct posture, a certain level of flexibility, strength, and endurance to provide good performance in training, practice, and competitions. In this context, the research aims to examine the effects of traditional archery on physical parameter variables in Bayburt University students. The study group had 10 women who had not received traditional archery training before, with a mean height (169.15 ± 7.31) cm, mean age (20.85 ± 1.26), and year body weight (59.93 ± 9.15) kg. (50%), 10 male (50%) students. As part of the study, these students were given traditional archery training for 8 weeks, 3 days a week. Right- and left-hand students 'hand-grip force' and leg strength back, finger grip strength, body weight, body mass index measurements pre-test, and post-test were taken before and after training 8 weeks old as traditional archery. As a result of the study, a statistically significant difference was found between the pre-test and final Test values related to the analysis results of the finger grip strength-right hand and back leg strength variables of female participants. (p<0.05). On the other hand, it was found that there were no significant differences in the parameters of handgrip force right hand, hand grip force - left hand (p>0.05). A statistically significant difference was found between the pre-test and final-test values of the analysis results of the finger grip force-right hand variable of male participants (p<0.05). On the other hand, there were no significant differences in the parameters of handgrip force-right hand, hand grip force-left hand, and back leg strength (p>0.05). As a result, it can be said that traditional archery training practices are effective training types on the change of physical parameters of university students.

Keywords: Traditional Archery, Physical Parameter, Training.

* Bu çalışma, 24-26 Haziran 2020 tarihleri arasında düzenlenen I. Uluslararası Pedagojik Araştırmalar Kongresi'nde sözel bildiri olarak sunulmuştur. Ayrıca bu araştırma Bayburt Üniversitesi BAP Koordinatörlüğünün 2019/01-69001-14 numaralı "Üniversite ve Lise Öğrencilerinin Geleneksel Okçuluk ile Fiziksel Parametre Değişimlerinin İncelenmesi" isimli proje kapsamında desteklenmiştir.

† Sorumlu yazar: Abdullah Akova, abdullahakova99@gmail.com

GİRİŞ

İnsanlık tarihine bakıldığı zaman okçuluğun kesin olarak bir başlangıcı bilinmemekle birlikte ok ve yayın kullanılan en eski avlanma ve sportif etkinlik aracı olduğu söylenebilir. Okçuluk tarih boyunca insanlar için oldukça önemli olmuştur. Yaşamını devam ettirmek, avlanmak ve düşmanlara karşı koyabilmek için okçuluk ile nesillerini devam ettiren insanoğlu birçok insan topluluğunu da bu ok ve yay kullanarak geri püskürtmüşlerdir (Özkafa, 2018). Ok önünde sivri demirden (temren), arkası ise tüyden yapılan, orta kısmı ise ahşap (şaft) dan yapılan bir pusattır. Oku atmak için kullanılan araç ise yay olarak adlandırılır. Yay farklı malzemelerin bir araya gelmesi ile (ağaç, boynuz, hayvan tendonu, hayvansal tutkal vb.) yapılmaktadır (Kahraman, 1995).

Tarih öncesi dönemlere yönelik yapılan arkeolojik araştırmalarda, okçuluğun tarih öncesi dönemlere kadar uzandığı tespit edilmiştir. Bu bulgular okçulukta kullanılan ok ve yayın, yeryüzünde çok yaygın kullanılan bir silah olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca bu çalışmalarda bulunan mağara resimlerinde, avlanan ve savaşan okçuların tasvirlerine rastlanmıştır. Asya steplerinde varlığını sürdüren göçmen Türklerin günlük hayatında ok, yay, at ve çadır büyük bir rol oynamaktadır. At üstünde yaşamını sürdüren Göktürkler, Moğollar, İskitler, Tatarlar ve Avarlar ok ve yayı teçhizat olarak kullanıp, avlanıp ve göç ettikleri de bilinmektedir (Bir, Kaçar ve Acar, 2006). Bilinen en eski silahlardan olan ok, ateşli silahların icat edilmediği dönemlerde oldukça sık kullanılmıştır. Orta Çağ'da okçulukta gelişim gösteren Araplar, ok ve yay ile ilgili sanatsal materyaller geliştirmişlerdir. Türklerin de geçmiş dönemlerden beri ok ve yayı silah olarak kullandıkları bilinir ve okun Türk icadı olduğu görüşünü savunanlar da vardır (Bulut, 2001). Türkler 'de köklü bir geçmişe sahip olan okçuluk; savaş, avlanma ve spor dalı olarak da kullanılmış ve yay ile at üstünde ok atmak gibi toplu ve kişisel kullanım türlerini geliştirmiştir (Busbecq, 1939). Türkler için ok ve yayın kutsal bir anlamı olduğu ve ok ve yaya hitaben yeminler edildiği bilinir. Hatta ölüm cezası ile yargılanan kişilerde yay kirişi ile boğma geleneği bu cezaya çarptırılan kişilerce bir onur olarak ifade edilir (Ersoy, 1999).

Osmanlı'da okçuluk, Türklerdeki okçuluk anlayışının bir koludur. Buna binaen Osmanlı Türkleri okçuluğa daha fazla değer vermiş ve farklı uygulamalar ile yenilikler kazandırmıştır (İşcan, 1988). Ok ve yay yapımı Osmanlı Devleti'nde çok büyük boyutlar da örgütlenme ve

oluşumlar kazandırmıştır. Kol kuvvetine özel olarak yapılan ok ve yay tekniklerinde bu oluşum büyük bir etken olmuştur (Kahraman, 1995). Anadolu ve Rumeli'deki ok meydanları yapılmış ve bu meydanlara "Kabak Meydanı" denilmiştir. Bu meydanlar farklı sportif etkinlikler içinde kullanılırdı. Hatta Orhan Bey'in Bursa'da inşa ettirdiği atıcılar meydanından başlayarak Osmanlı Devleti içerisinde 30 tane ok meydanı yaptırdığı gün yüzüne çıkarılmıştır. İslam dininde de okçuluğun farklı bir önem taşıması sebebiyle toplum içerisinde Kemankeşlik büyük bir önem kazanmıştır. Hz. Muhammed (SAV) in ok ve okçuluk ile alakalı birçok hadis-i şerifi olduğu bilinmektedir. Bu hadis-i şeriflerin birisi de "Evinizdeki kölelere bile ok atmayı öğretiniz" şeklinde ifade edilmektedir (Özden, 1999). Ünlü İslam alimi Abdurrahman Taberi şöyle söyler. "Yayın başı, Ademoğlunun sağrısı gibidir. Âdemoğlu sağrısı üzerine bükülürse ölür, arkası üzerine yıkılırsa kırılır. Ok da öyledir." İşte İslam dini ok ve yaya böylesine büyük önem vermiştir (Öztek, 1999).

Okçuluk ilk çıktığı zamandan günümüze kadar popülerliğini koruyan en ilkel sportif sanatlardan birisidir (Öngel, 2001). Okçuluk dayanıklılık, üst vücudun ince motor kontrolünü, kuvvet ve dengesini gerektiren durağan bir spor branşıdır (Şimşek, Cerrah ve Ertan, 2013). Ok atarken, yayı tutma çekiş, tam çekiş, nişan alma, bırakış ve izleme gibi sıralamalardan her biri, ok atmanın değişmez bir akışıdır. Ok atışı kişiden kişiye farklılık gösterse de bir ok atmak yaklaşık 5 ile 8 saniye arasında gerçekleşmektedir. Sporcu bu süre zarfında yayını çekmek, hedefe nişan almak ve atışını yapmak durumundadır. Dışarıdan basit gibi görünen bu sıralamalara etki eden birden fazla etken vardır. Bu etkenler içsel ve dışsal etkenler olarak ayırmaktadır. İçsel etkenler okçuluk için yeterli kondisyona ve koordinasyona sahip olmak, atışa ve hedefe odaklanabilmek, sağlam bir psikolojik yapıda olma şeklinde sıralanabilir. Dışsal etkenleri sıralayacak olursak, kullanılan malzemelerin düzgün, doğru ve yeterli olması, hava durumu olarak ortamın uygun ve sakin bir yapıda olması gibi sıralanabilir. (Koloyiş ve Mimaroğlu, 2008).

Dışarıdan fazla bir efor gerektirmiyor gibi görünen okçuluk sporu, eğitim ve yarışmalarda beklentileri karşılamak için uzun süreli odaklanmaya, doğru bir postüre, esnekliğe ve kuvvete ihtiyaç duyar (Ulusoy ve Ergun, 2011). Hedefe doğru bir atış gerçekleştirmek için iyi nişan almak, postürün ve kolların hedefteki atış yapılacak bölgeye sabitleyerek atış yapılması gerekir. Bu arada vücutta oluşabilecek istem dışı hareketlerden kurtulmak için; yerçekimi merkezi içerisinde destek noktası alınarak ok hedefe doğru hiza alınır (Şimşek ve ark., 2013). Okçuluk sporunda doğru ve

isabetli bir atış yapmak için, üst düzeyde vücut kontrolü, becerisi ve odaklanma ile ok atışını oluşturan tüm bölümlerin (duruş, çekiş, nişan alma, atış ve sürdürülebilmesi) senkronize bir şekilde tekrarlanabilmesi yeteneği gerekmektedir. Ok atımı esnasında postural hareketlerde nasıl bir değişimin ortaya çıktığını ve bu değişimlerin ok atıştaki isabet oranı yükseldikçe nasıl farklılık gösterdiği atış performansı durumundan büyük bir önemi bulunmaktadır (Şimşek ve ark., 2013).

Okçuluk sporu üst ekstremitte kaslarının özellikle de kol ve omuz kaslarının kuvvet ve dayanıklılığını gerektiren statik bir spordur (İşcan, 1988). Omuz bölgesindeki hareketler temel anlamda iki kemik ile ilgilidir. Bu kemikler genelde birim olarak hareket eden scapula ve clavícula dır (Ziyagil, 1995 akt. Serin, 2014).

Bu literatür bilgilerinden yola çıkarak geleneksel okçuluk uygulamalarının vücutta meydana getirebileceği değişim ve gelişmeleri ortaya çıkarabilmek, günümüzde farkındalığı her geçen gün artan geleneksel okçuluğun fiziksel faydalarına ulaşabilmek ve bilime bu anlamda katkı sağlamak doğrultusunda çalışmanın temel amacı Bayburt Üniversitesi öğrencilerinin geleneksel okçuluk ile fiziksel parametre değişimlerinin incelenmesidir.

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Bayburt Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu'nda öğrenim gören, daha önce geleneksel okçuluk eğitimi almamış boy uzunluğu ortalamaları $169,15 \pm 7,31$ (cm) yaş ortalamaları $20,85 \pm 1,26$ (yıl) vücut ağırlıkları ortalamaları $59,93 \pm 9,15$ (kg) ve tümünün baskın eli sağ el olan 10 kadın (%50), 10 erkek (%50) öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada deneysel yöntemden faydalanılmıştır. Bu kapsamda katılımcılara 8 hafta boyunca haftada en az 3 gün süren bir geleneksel okçuluk antrenman programı uygulanmıştır. Antrenman programı fitness eğitmeni (Geleneksel Okçulukta kullanılan kaslara yönelik ısınma, soğuma ve germe egzersizleri boyutunda destek alınmıştır.) ve geleneksel okçuluk antrenörü uzman kişiler tarafından hazırlanmış olup 8 hafta boyunca, haftada 3 gün, 2 saat olarak düzenli bir şekilde uygulanmıştır. Katılımcıların ön test ve son test ölçümleri alınmıştır.

Tablo 1. Geleneksel Okçuluk Eğitimi Haftalık Uygulama Programı

HAFTA	PAZARTESİ	ÇARŞAMBA	CUMA
1	-Teorik anlatım (Geleneksel okçuluk nedir ve tarihçesi hakkında bilgilendirme, Geleneksel okçulukta kullanılan materyallerin tanıtımı ve kullanımı). -Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)), direnç lastiği egzersizleri (lateral raise, front raise, upright raise), vücut ağırlığı egzersizleri. (eller omuz hizasında ve bitişik push up). -Soğuma.	-Teorik anlatım (Geleneksel okçuluk nedir ve tarihçesi hakkında bilgilendirme, Geleneksel okçulukta kullanılan materyallerin tanıtımı ve kullanımı). - Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)), direnç lastiği egzersizleri (lateral raise, front raise, upright raise), vücut ağırlığı egzersizleri. (eller omuz hizasında ve bitişik push up). -Soğuma.	-Teorik anlatım (Geleneksel okçuluk nedir ve tarihçesi hakkında bilgilendirme, Geleneksel okçulukta kullanılan materyallerin tanıtımı ve kullanımı). Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)), direnç lastiği egzersizleri (lateral raise, front raise, upright raise), vücut ağırlığı egzersizleri. (eller omuz hizasında ve bitişik push up). -Soğuma.
2	-Teorik anlatım (Geleneksel okçuluk ekipmanları ve tanıtımı) -Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)), direnç lastiği egzersizleri, (lateral raise, front raise, upright raise), vücut ağırlığı egzersizleri . (eller omuz hizasında ve bitişik push up). -Geleneksel okçuluk atış uygulaması -Soğuma.	-Teorik anlatım (Geleneksel okçuluk ekipmanları ve tanıtımı) -Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)), direnç lastiği egzersizleri, (lateral raise, front raise, upright raise), vücut ağırlığı egzersizleri . (eller omuz hizasında ve bitişik push up). -Geleneksel okçuluk atış uygulaması -Soğuma.	-Teorik anlatım (Geleneksel okçuluk ekipmanları ve tanıtımı) -Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)), direnç lastiği egzersizleri, (lateral raise, front raise, upright raise), vücut ağırlığı egzersizleri . (eller omuz hizasında ve bitişik push up). -Geleneksel okçuluk atış uygulaması -Soğuma.
3	-Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)). -Geleneksel okçuluk atış uygulaması -Soğuma.	-Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)). -Geleneksel okçuluk atış uygulaması -Soğuma.	-Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)). -Geleneksel okçuluk atış uygulaması -Soğuma.
4	-Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları ((kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)). -Ok atarken kullanılan kaslara yönelik (direnç egzersizleri) (lateral raise, front raise, upright raise, triceps extension), -Geleneksel okçuluk atış uygulaması -Katılımcılar arasında bireysel yarışma -Soğuma.	-Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları ((kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)). -Ok atarken kullanılan kaslara yönelik (direnç egzersizleri) (lateral raise, front raise, upright raise, triceps extension), -Geleneksel okçuluk atış uygulaması -Katılımcılar arasında bireysel yarışma -Soğuma.	-Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları ((kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)). -Ok atarken kullanılan kaslara yönelik (direnç egzersizleri) (lateral raise, front raise, upright raise, triceps extension), -Geleneksel okçuluk atış uygulaması -Katılımcılar arasında bireysel yarışma -Soğuma.
5	-Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok	-Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok	-Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok

	olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)). -Ok atarken kullanılan kaslara yönelik (direnç egzersizleri) (lateral raise, front raise, upright raise, triceps extension), -Geleneksel okçuluk atış uygulaması -Soğuma.	olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)). -Ok atarken kullanılan kaslara yönelik (direnç egzersizleri) (lateral raise, front raise, upright raise, triceps extension), -Geleneksel okçuluk atış uygulaması -Soğuma.	olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)). -Ok atarken kullanılan kaslara yönelik (direnç egzersizleri) (lateral raise, front raise, upright raise, triceps extension), -Geleneksel okçuluk atış uygulaması -Soğuma.
6	-Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)). -Ok atarken kullanılan kaslara yönelik (direnç egzersizleri) (lateral raise, front raise, upright raise, triceps extension, chest fly), -Geleneksel okçuluk (Baş, gerdan ve göbek) bölgesel atış -Soğuma.	-Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)). -Ok atarken kullanılan kaslara yönelik (direnç egzersizleri) (lateral raise, front raise, upright raise, triceps extension, chest fly), -Geleneksel okçuluk (Baş, gerdan ve göbek) bölgesel atış -Soğuma.	-Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)). -Ok atarken kullanılan kaslara yönelik (direnç egzersizleri) (lateral raise, front raise, upright raise, triceps extension, chest fly), -Geleneksel okçuluk (Baş, gerdan ve göbek) bölgesel atış -Soğuma.
7	-Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)). -Ok atarken kullanılan kaslara yönelik (direnç egzersizleri) (lateral raise, front raise, upright raise, triceps extension, chest fly, rhomboid row), -Geleneksel okçuluk (Baş, gerdan ve göbek) bölgesel atış -Soğuma.	-Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)). -Ok atarken kullanılan kaslara yönelik (direnç egzersizleri) (lateral raise, front raise, upright raise, triceps extension, chest fly, rhomboid row), -Geleneksel okçuluk (Baş, gerdan ve göbek) bölgesel atış -Soğuma.	-Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)). -Ok atarken kullanılan kaslara yönelik (direnç egzersizleri) (lateral raise, front raise, upright raise, triceps extension, chest fly, rhomboid row), -Geleneksel okçuluk (Baş, gerdan ve göbek) bölgesel atış -Soğuma.
8	-Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)). -Ok atarken kullanılan kaslara yönelik (direnç egzersizleri) (lateral raise, front raise, upright raise, triceps extension, chest fly, rhomboid row), -Geleneksel okçuluk (Baş, gerdan ve göbek) bölgesel atış -Katılımcılar arasında bireysel yarışma -Soğuma.	-Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)). -Ok atarken kullanılan kaslara yönelik (direnç egzersizleri) (lateral raise, front raise, upright raise, triceps extension, chest fly, rhomboid row), -Geleneksel okçuluk (Baş, gerdan ve göbek) bölgesel atış -Katılımcılar arasında bireysel yarışma -Soğuma.	-Ok atarken kullanılan kaslara yönelik ısınma ve egzersiz çalışmaları (kepaze eğitimi (Ok olmadan yay germe çalışmalarının yapıldığı eğitim.)). -Ok atarken kullanılan kaslara yönelik (direnç egzersizleri) (lateral raise, front raise, upright raise, triceps extension, chest fly, rhomboid row), -Geleneksel okçuluk (Baş, gerdan ve göbek) bölgesel atış -Katılımcılar arasında bireysel yarışma -Soğuma.

Veri Toplama Aracı

Katılımcıların 8 haftalık uygulama öncesi ve sonrası öntest-sontest olarak; vücut ağırlığı (kg cinsinden), Tanita SC 240 cihazı, boy ölçümleri (cm cinsinden) Mesilife 13539 ölçüm aleti, sağ ve sol el parmak kavrama kuvvetleri Baseline Hydraulic Pinch Gauge ölçüm cihazı (kg

cinsinden) ile, sağ ve sol el kavrama kuvvetleri Grip Strength Dynanometer ölçüm cihazı (kg cinsinden) ile, sırt ve bacak kuvvetleri Back Strength Dynanometer ölçüm cihazı (kg cinsinden) ile ölçülerek elde edilmiş olup, baskın el bilgileri ise katılımcıların tercihlerine göre belirlenmiştir.

Araştırma Etiği: Araştırma öncesinde, Bayburt Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kuruluna başvurularak 15/05/2020 tarih ve 2020/30 sayılı kararı ile çalışmanın Etik Onamı alınmıştır. Araştırma sürecinde tüm etik ilkelere titizlikle uyulmuştur.

Verilerin Analizi

Katılımcılara ilişkin 8 haftalık geleneksel okçuluk eğitimi uygulaması sürecinde değişkenlerinin değerleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığının ortaya koyulması amacıyla Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi uygulanmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, erkek ve kadın değişkeni bağlamındaki verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular tablolar şeklinde sunularak yorumlanmıştır.

Tablo 2. Erkek katılımcılara ait değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri

Değişkenler/birim	n	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
Yaş (yıl)	10	20,3	1,25167	19,00	22,00
Boy (cm)	10	174,5	4,97214	167,00	182,00
Parmak Kavrama Kuvveti Sağ El (Ön-test) kg	10	26,8	4,04969	20,00	34,00
Parmak Kavrama Kuvveti Sağ El (Son-test) kg	10	30,2	3,79473	24,00	37,00
El Kavrama Kuvveti Sağ El (Ön-test) kg	10	45,22	6,60283	50,40	52,20
El Kavrama Kuvveti Sol El (Ön-test) kg	10	44,17	6,49685	30,10	50,40
El Kavrama Kuvveti Sağ El (Son-test) kg	10	46,93	5,52329	36,90	56,20
El Kavrama Kuvveti Sol El (Son-test) kg	10	42,75	4,27454	33,00	47,80
Sırt ve Bacak Kuvveti (Ön-test) kg	10	112,25	41,10572	11,50	147,00
Sırt ve Bacak Kuvveti (Son-test) kg	10	132,05	20,00062	94,00	163,00

Tablo 2’de, erkek katılımcılara ait değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri görülmektedir. Bu bağlamda toplamda 10 erkek öğrencinin katıldığı çalışma grubunun yaş değişkeni ortalaması 20 yıl ve standart sapması 1,25; boy uzunluğu değişkeni ortalaması 174,5 cm ve standart sapması 4,97; parmak kavrama kuvveti-sağ el (Ön-test) değişkenini ortalaması 26,8 kg ve standart sapması 4,04969; parmak kavrama kuvveti-sağ el (Son-test) değişkenini ortalaması 30,2 kg ve standart sapması 3,79473; el kavrama kuvveti -sağ el (Ön-test) değişkeninin ortalaması 45,22 kg ve standart sapması 6,60283; el kavrama kuvveti -sol el (Ön-test) değişkeninin ortalaması 44,17 kg ve standart sapması 6,49685; el kavrama kuvveti -sağ el (Son-test) değişkeninin ortalaması 46,93 kg ve standart sapması 5,52329; el kavrama kuvveti -sol el (Son-test) değişkeninin ortalaması 42,75 kg ve standart sapması 4,27454; sırt ve bacak kuvveti (Ön-test) değişkeninin ortalaması 112,25 kg ve standart sapması 41,10572; sırt ve bacak kuvveti (Son-test) değişkeninin ortalaması 132,05 kg ve standart sapması 20,00062 olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Erkek katılımcılarda değişkenlere ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Değişken	Son test – Ön test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Parmak Kavrama Kuvveti -Sağ El (kg)	Negatif Sıralar	0	,00	,00		
	Pozitif Sıralar	8	4,50	36,00	-2,527 ^b	,012
	Fark Olmayan	2				
El Kavrama Kuvveti -Sağ El (kg)	Negatif Sıralar	5	3,90	19,50		
	Pozitif Sıralar	5	7,10	35,50	-,816 ^b	,415
	Fark Olmayan	0				
El Kavrama Kuvveti -Sol El (kg)	Negatif Sıralar	7	5,79	40,50		
	Pozitif Sıralar	3	4,83	14,50	-1,326 ^c	,185
	Fark Olmayan	0				
Sırt ve Bacak Kuvveti (kg)	Negatif Sıralar	3	4,00	12,00		
	Pozitif Sıralar	7	6,14	43,00	-1,580 ^b	,114
	Fark Olmayan	0				

* p<0,05

Tablo 3 incelendiğinde, erkek katılımcılara ilişkin sekiz haftalık geleneksel okçuluk eğitimi uygulamaları öncesi ve sonrası için çalışma değişkenlerinin değerleri arasında anlamlı bir farklılık

olup olmadığının ortaya koyulması amacıyla yapılan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları görülmektedir. Bu kapsamda; katılımcıların parmak kavrama kuvveti- sağ el, değişkenine ait analiz sonuçlarına ilişkin ön-test ve son-test değerleri arasında 8 öğrencide pozitif sonuç elde edilerek istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p < 0,05$). Bu bağlamda geleneksel okçuluk eğitimi uygulamaları, parmak kavrama kuvveti- sağ el (son-test) değişkeninin değerlerini artırıcı yönde etkilediği görülmekte olup sadece 2 öğrencide fark olmayan değişken elde edilmiştir. Diğer taraftan, el kavrama kuvveti-sağ el, negatif sonuç 5, pozitif sonuç 5 öğrenci olarak, el kavrama kuvveti-sol el, negatif sonuç 7, pozitif sonuç 3 öğrenci olarak ve sırt ve bacak kuvveti değişkenleri negatif sonuç 3, pozitif sonuç 7 öğrenci olup ön-test ve son-test değerleri arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p > 0,05$).

Tablo 4. Kadın katılımcılara ait değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri

Değişkenler/Birim	n	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
Yaş (yıl)	10	21,4	1,64655	19,00	24,00
Boy (cm)	10	163,5	4,81318	156,00	171,00
Parmak Kavrama Kuvveti -Sağ El (Ön-test) kg	10	16,4	3,68782	11,00	22,00
Parmak Kavrama Kuvveti -Sağ El (Son-test) kg	10	21,5	1,43372	20,00	24,00
El Kavrama Kuvveti -Sağ El (Ön-test) kg	10	27,02	6,00755	18,00	39,80
El Kavrama Kuvveti -Sol El (Ön-test) kg	10	25,32	4,37132	20,70	35,30
El Kavrama Kuvveti -Sağ El (Son-test) kg	10	27,17	3,49732	23,20	34,20
El Kavrama Kuvveti -Sol El (Son-test) kg	10	25,23	2,62342	20,60	29,00
Sırt ve Bacak Kuvveti (Ön-test) kg	10	65,40	5,53173	57,00	74,50
Sırt ve Bacak Kuvveti (Son-test) kg	10	78,95	15,43346	58,00	105,50

Tablo 4'te, kadın katılımcılara ait değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri görülmektedir. Bu bağlamda toplamda 10 kadın öğrencinin katıldığı çalışma grubunun yaş değişkeni ortalaması 21,4 yıl ve standart sapması 1,64655; boy değişkeni ortalaması 163,5 cm ve standart sapması 4,81318; parmak kavrama kuvveti- sağ el (Ön-test) değişkeninin ortalaması 16,4 kg ve standart sapması 3,68782; parmak kavrama kuvveti- sağ el (Son-test) değişkeninin ortalaması 21,5 kg ve standart sapması 1,43372; el kavrama kuvveti -sağ el (Ön-test) değişkeninin ortalaması 27,02 kg ve standart sapması 6,00755; el kavrama kuvveti -sol el (Ön-test) değişkeninin ortalaması 25,32 kg ve standart sapması 4,37132; el kavrama kuvveti -sağ el (Son-test) değişkeninin ortalaması 27,17 kg ve

standart sapması 3,49732; el kavrama kuvveti -sol el (Son-test) değişkeninin ortalaması 25,23 kg ve standart sapması 2,62342; sırt ve bacak kuvveti (Ön-test) değişkeninin ortalaması 65,40 kg ve standart sapması 5,53173; sırt ve bacak kuvveti (Son-test) değişkeninin ortalaması 78,95 kg ve standart sapması 15,43346 olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Kadın katılımcılarda değişkenlere ilişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Değişken	Son test – Ön test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	P
Parmak Kavrama Kuvveti-Sağ El	Negatif Sıralar	0	,00	,00		
	Pozitif Sıralar	10	5,50	55,00	-2,829 ^b	,005
	Fark Olmayan	0				
El Kavrama Kuvveti-Sağ El	Negatif Sıralar	4	5,50	22,00		
	Pozitif Sıralar	6	5,50	33,00	-,561 ^b	,575
	Fark Olmayan	0				
El Kavrama Kuvveti-Sol El	Negatif Sıralar	4	4,75	19,00		
	Pozitif Sıralar	5	5,20	26,00	-,415 ^b	,678
	Fark Olmayan	1				
Sırt ve Bacak Kuvveti	Negatif Sıralar	0	,00	,00		
	Pozitif Sıralar	10	5,50	55,00	-2,805 ^b	,005
	Fark Olmayan					

* p<0,05

Tablo 5 incelendiğinde, kadın katılımcılara ilişkin 8 haftalık geleneksel okçuluk eğitimi uygulamaları öncesi ve sonrası için çalışma değişkenlerinin değerleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığının ortaya koyulması amacıyla yapılan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları görülmektedir. Bu kapsamda; katılımcıların parmak kavrama kuvveti- sağ el ve sırt ve bacak kuvveti değişkenlerine ait analiz sonuçlarına ilişkin ön-test ve son-test değerleri arasında 10 öğrencide de istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur (p<0,05). Bu bağlamda geleneksel okçuluk eğitimi uygulamaları, parmak kavrama kuvveti- sağ el ve sırt ve bacak kuvveti değişkenlerinin değerlerini artırıcı yönde etkilediği görülmektedir. Diğer taraftan, el kavrama kuvveti-sağ el, negatif sonuç 4, pozitif sonuç 6 öğrenci olarak, el kavrama kuvveti -sol el, negatif

sonuç 4, pozitif sonuç 5, fark olmayan ise 1 öğrenci olarak bulunmuş olup değişkenleri ön-test ve son-test değerleri arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bayburt Üniversitesi öğrencilerinin geleneksel okçuluk eğitimi uygulamaları ile fiziksel parametre değişimlerinin incelenmesi amacıyla yapılan araştırma neticesinde; kadın katılımcıların parmak kavrama kuvveti-sağ el ve sırt ve bacak kuvveti değişkenlerine ait analiz sonuçlarına ilişkin ön-test ve son-test değerleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Diğer taraftan, el kavrama kuvveti -sağ el, el kavrama kuvveti-sol el parametrelerinde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$), çalışma grubundaki erkek katılımcıların ise parmak kavrama kuvveti-sağ el, değişkenine ait analiz sonuçlarına ilişkin ön-test ve son-test değerleri arasında 8 öğrencide pozitif sonuç elde edilerek istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Diğer taraftan, el kavrama kuvveti-sağ el, el kavrama kuvveti -sol el ve sırt ve bacak kuvveti parametrelerinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). Bu bağlamda yapılan çalışmanın her iki grupta sadece parmak kavrama kuvveti-sağ el parametresinde anlamlı bir farklılık belirttiği sonucu çıkarılabilir. Kadın katılımcıların sırt ve bacak kuvveti ölçümü erkek katılımcılara göre anlamlı bir farklılık olmasının nedenini geleneksel okçuluk antrenmanında yapılan eğitimin süresi, şiddeti ve sıklığı kadın ve erkek katılımcılara eşit bir şekilde uygulanması durumundan kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü kadınların, erkeklere oranla kas ve kemik yapısı daha güçsüz, erkeklerin ise daha güçlü olması, kadınların 8 haftalık çalışma programı içerisinde daha belirgin bir kuvvet artışı oluşmasına neden olduğu söylenebilir. Ayrıca çalışılan yay librelerinin çok farklılık göstermemesinden dolayı kadın katılımcıların fiziksel ölçüm artışlarını daha fazla etkilediği savunulabilir.

Okçuluk branşında atış aşamaları olarak; yayın kavranması, çekiş, tam çekiş, nişan, bırakış ve atışı devam ettirme aşamalarından bahsedilebilir. Bu aşamalar hareketlerin istemli ve stabil sırasındır (Nishizono ve ark, 1987; Mann & Littke, 1989; McKinney & McKinney, 1997). Katılımcıların ortalama 30-36 libre yaylarla uygulama yapması erkek-kadın uygulayıcılar arasındaki sonuçları etkilediği söylenebilir.

Her bir atış için harekete katılan kas grupları genel olarak şunlardır; trapezius, deltoid, rhomboid minör-majör, triceps-biceps brachi, subraspinatus, pectoralis minör-majör, fleksör digitorum superficialis ve ekstensör digitorum (Karanfilci ve ark., 2014). Okçulukta kirişin bırakılması sırasında yapılan kassal aktivasyonda temel olarak, iki farklı kassal aktivasyon stratejisi bulunmaktadır. Birinci stratejide, okçunun önkol germe kaslarını aktif olarak kastiğı ve bükme kaslarını ise kademeli olarak gevşettiğı ifade edilmektedir. Diğeri ise okçu önkol bükme kaslarını gevşetmekte ancak germe kaslarını aktif olarak işin içine sokmamaktadır. İkinci yöntem kirişin yatay düzlemde yaptığı etkiyi azaltmakta böylece alınan puanın artmasına imkân hazırlamaktadır (Ertan, 2015). Okçuluk sporunda olduğu gibi geleneksel okçuluk sporunda da daha çok üst ekstremité kaslarının ok atışı sürecinde harekete katıldığı göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Üç parmak tutuşundan farklı olarak geleneksel okçulukta öne çıkan başparmak tutuş şekli ve çalışmasından kaynaklanan değişim ve gelişimler beklenen sonuçlardandır. Ayrıca uygulanan eğitimin daha çok kadın katılımcıların lehine olması durumu yay sertliğı ve aynı antrenman programının erkek kadın uygulayıcılara aynı şiddette olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Eroğlu ve Mimaroglu (2008), okçuluk müsabakası süresince okçu sabah erken saatlerde başlayan yarışmalar ile akşama kadar atışlarını sürdürdüğünü ve sporcudan sporcuya değişmekle birlikte yayın çekiş yükünün 14-22 kg arasında olduğu belirtmişlerdir. Müsabaka süresince deneme atışları hariç toplam 144 ok atıldığı için okçu gün boyu ortalama $144 \times 20 = 2880$ kg ağırlık kaldırmış denilebilir ve bu değerler birim antrenmana da tekabül etmektedir. Mann ve Littke (1989) tarafından yapılan çalışma sonuçlarına göre, yarışma sırasında yayın her defasında kaldırılması, yayın gerilmesi ve bırakış anı, kas ve kemik yapıları üzerinde çok büyük yüklenmeleri temsil etmektedir. Bu bağlamda Narin ve arkadaşlarının (2009) araştırma sonuçları, dominant elde, el ve parmak kavrama kuvveti önkolun antropometrik ölçümleri arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu yönündedir. Araştırma grubundan elde edilen verilerde gerçekleşen farklılığın, ilgili verilere dayanarak okçuluk antrenmanı sırasında harekete katılan kas gruplarından kaynaklandığı ve birim antrenmanın yüküne bağlı olduğu söylenebilir.

Ertan ve arkadaşları (2003) tarafından yapılan çalışmada okçuluk branşında üst ekstremité, önkol ve omuz kısmının kuvvet ve dayanıklılık özelliklerinin önemli olduğunu belirtilmiştir. Ertan

(2003) tarafından yapılan başka bir çalışmada ise; kas kuvveti-yük ve eklem yapısı-yük arasındaki açılal fark yükseldikçe kasların yük miktarının arttığı, aksi durumda ise bu miktarın azaldığı gözlenmiştir. Araştırma verileriyle örtüşen Sezer ve arkadaşlarının (2017) araştırmaları sonucunda; okçuluk sporcularında bir birim antrenman sonunda el kavrama kuvvetinde pozitif yönde anlamlı bir artış olduğunu istatistiksel olarak tespit etmişlerdir. Bunun sebebinin ise antrenmanın orta şiddette doğru teknik hareketleriyle yapılmasından dolayı kas içi ısı ve koordinasyonun ve motivasyonun tam sağlanmasına bağlı olduğunu belirtmişlerdir. Atalay ve arkadaşları (1997) da katılımcıların dominant eli olan sağ el kavrama kuvvetini hem kadın hem de erkek okçularda sol ele göre daha kuvvetli olduğunu tespit etmişlerdir. Okçuluk antrenmanlarının yalnızca yetişkin bireylerde değil daha küçük yaşlardan katılımcılarda da bazı fiziksel parametreler üzerinde etkili olduğu ilgili araştırmalarda görülmektedir (Baloğlu, 2019; Dal, 2015).

Literatürde yer alan araştırma verilerinin farklılık göstermesine karşın geleneksel okçuluk eğitimi uygulamalarının (**Tablo 1.** Geleneksel Okçuluk Eğitimi Haftalık Uygulama Programı) kadınlarda ve erkeklerde parmak kavrama kuvveti üzerinde etki gösterdiğinin genel bir yargı olduğunu söylenebilir. Ayrıca kadın katılımcıların sırt ve bacak kuvveti gelişimine olumlu yönde etki ettiği görülmüştür. Sonuç olarak geleneksel okçuluk eğitimi uygulamalarının (**Tablo 1.**) üniversite öğrencilerinin fiziksel parametrelerinin değişimi üzerinde etkili bir antrenman türü olduğu söylenebilir. Katılımcıların motor gelişim durumları, hazırbulunuşlukları, vücut ağırlıkları, kullandıkları geleneksel yayların libreleri ve farklı özellikleri dikkate alınarak daha kapsamlı çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

Atalay, N., Tamer, K. & Durmuş, O. (1997). Okçularda Tespit Edilen Postüral Deformitelerin Spor ile İlişkisinin İncelenmesi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1), s. 23-32.

Baloğlu, R. (2019). 12-17 Adölesan Yaş Grubu Okçularda Eksentrik ve Konsentrik Egzersizlerin Fonksiyonel Açından Değerlendirilmesi. *Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.*

Bulut, A., (2001). Rasih'in Okçulukla İlgili bir Manzumesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 17, 95-104.

Kul, M., Türkmen, M., Yıldırım, Ü., Ustabulut, M.Y., Türker, Ü., ve Akova, A. (2020). Üniversite öğrencilerinde geleneksel okçuluk eğitim uygulamalarının fiziksel parametre değişimlerine etkisinin incelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 15 (2), 88-102.

Busbecq, O.C. (1939). *Türk Mektupları*, (Çev. Hüseyin Cahit Yalçın), İstanbul.

Dal, N. (2015). *El Tercihli Belirlenen 10-11 Yaş Grubu Çocukların Okçuluk Öğretiminde Psikomotor ve Bilişsel Yeteneklerinin Okçuluk Performansı ile Arasındaki İlişki*. Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Manisa.

Eroğlu, Ş. Mimaroglu, E. (2008). Okçuluk Milli Takımının Antrenman Ortamında Kalp Atım Hızı ve Nişan Alma Süresinin Atış Puanı Üzerindeki Etkileri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(1),136-40.

Ersoy, A., Birgiç, H., Göral, M. (1999). Osmanlı Devleti'nde Sporda Ödüllendirme', Osmanlı Devleti'nde Spor Sempozyumu, Konya.

Ertan, H. (2003). Okçulukta Endislerin Kullanılması: Bir Derleme Çalışması. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 8(2),1-9.

Ertan, H. (2015). Kassal Aktivasyon Stratejilerinin Sportif Performansla İlişkisi. Hacettepe Üniversitesi Antrenman Bilimi Kongresi Kongre Özet Kitabı (30 Haziran-2 Temmuz 2015), s. 19, Ankara.

Ertan, H. Kentel, B. Tümer, S.T. Korkusuz, F. (2003). Activation Patterns in Forearm Muscles During Archery Shooting. *Human Movement Science*, 22:37-45.

İşcan, Fehmi. (1998). Türk Spor Tarihi, M.E.G. ve S Bakanlığı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

Kahraman, A., (1995). *Osmanlı'da Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 361.

Karanfilci, M., Kabak, B., Hamamcılar, O. & Arslanoğlu, E. (2014). *Okçulukta Spor Yaralanmaları*. Ankara: Neyir Matbaacılık, s. 17-24.

Koloyiş, İ., ve Mimaroglu E., (2008). "Okçuluk Milli Takımının Antrenman Ortamında Kalp Atım Hızı ve Nişan Alma Süresinin Atış Puanı Üzerindeki Etkileri", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi Cilt:5(1)1-19*.

Mann, D. L., Littke N., (1989), Shoulder Injuries in Archery. *Canadian Journal Of Sport Sciences*, 14 (2), 85-92.

McKinney, W., McKinney, M. (1997). *Archery*. 8. Edition, Publisher: Madison, WI: Brown & Benchmark.

Narin, S., Demirbüken, İ., Özyürek, S. & Eraslan, U. (2009). Dominant El Kavrama ve Parmak Kavrama Kuvvetinin Önkol Antropometrik Ölçümlerle İlişkisi. *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 23(2), s. 81-85.

Nishizono, A.; Shibayama, H.; Izuta, T.; Saito, K. (1987) Analysis of Archery Shooting Techniques by Means of Electromyography. Proceedings of the 5th International Symposium of Biomechanics in Sport (pp. 364-372). Athens, Greece

Öngel, H.B., (2001). "Gelişim Sürecinde Erken İç Asya Türk Okçuluğu", G.Ü. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 189-215.

Özden, Nuh, (1999). *Türklerde İlk Spor Kulüpleri*, Niğde Üniversitesi Bitirme Tezi, Niğde.

Kul, M., Türkmen, M., Yıldırım, Ü., Ustabulut, M.Y., Türker, Ü., ve Akova, A. (2020). Üniversite öğrencilerinde geleneksel okçuluk eğitim uygulamalarının fiziksel parametre değişimlerine etkisinin incelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 15 (2), 88-102.

Özkafa, F., (2018). “Okçuluk ve Hat Sanatı”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*,7(3), 1642-1672.

Öztek, İbrahim. (1999). ‘Osmanlı Spor Kuruluşları – Vakıf İlişkisi’ Osmanlı Devleti’nde Spor Sempozyumu, Konya.

Serin, S. (2014). *Bayan Okçuluk Sporcularının Menstrual Dönem Atış Performanslarını Etkileyen Faktörlerin Araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Sezer, Y. S., Çelikel, B. E., Gür, E. & Savucu, Y. (2017). Okçuların El Kavrama Kuvvetine Birim Antrenmanın Etkisi. *Uluslararası Hakemli Akademik Spor Sağlık ve Tıp Bilimleri Dergisi*. 24, s. 14-26.

Şimşek, D., Cerrah, A., ve Ertan H., (2013). “Olimpik, Makaralı ve Geleneksel Türk Okçuluğu Denge Yeteneklerinin Karşılaştırılması”. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 7, 93-99.

Ulusoy, S., ve Ergun N., (2011). “Engelli ve Engelli Olmayan Okçuların Fiziksel ve Antropometrik Özelliklerinin Karşılaştırılması”, *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 13, 84-89.

Turizmin Çeşitliliğinde “Rekreasyon Turizmi”: İzmir - Çeşme Örneği***Recreational Tourism in The Frame Of Tourism Differentiation: İzmir - Çeşme Case****ORIJİNAL ARAŞTIRMA/
ORIGINAL RESEARCH****Öz**Selhan ÇALIKUŞU[†],
Pınar GÜZEL GÜRBÜZ¹,¹Manisa Celal Bayar Üniversitesi,
Manisa
<https://orcid.org/0000-0003-3152-7342>
¹Manisa Celal Bayar Üniversitesi,
Manisa
<https://orcid.org/0000-0001-5982-2816>

Bu çalışmanın amacı İzmir-Çeşme yöresi özelinde turizmin çeşitlendirilmesi kapsamında rekreasyon turizmini inceleyerek, sektörde ürün çeşitlendirmesi adına turizm işletmelerinde sayısı artan rekreasyon faaliyetlerine yönelik arz ve talep potansiyellerinin araştırılması ve elde edilen bulgular ışığında eksik ve olumlu yönlerin tespit edilmesidir. Çalışmada veri toplama yöntemi olarak nitel veri analizi tekniklerinden görüşme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubu Çeşme sınırları içinde yer alan ve bünyesinde turizm amaçlı rekreasyon etkinliklerinin bulunduğu 7 işletmenin sahipleri, pazarlama ve satış müdürleri ile çalışanlarının yer aldığı topluluk içinden seçilmiştir. Veriler iki farklı kişi tarafından “Nvivo 10” nitel analiz bilgisayar programı aracılığı ile tema ve alt temaları dikkate alınarak kodlanmış, verilerin birbiriyle örtüşen temaları gruplandırılmıştır. Kodlayıcılar arasındaki uyumu gösteren Cohen kappa istatistiği ($r= 0.87$) hesaplanmıştır. Katılımcıların araştırma sorularına verdiği cevaplardan yola çıkarak veriler dört ana tema altında analiz edilmiştir. Bu ana temalar, “rekreasyonel turizm algısı”, “dünyada ve Türkiye’de rekreasyonel turizm eğilimleri”, “Türkiye’nin rekreasyonel turizm potansiyeli” ve “geliştirilebilir rekreasyonel turizm çeşitliliği” şeklinde sıralanmıştır. Sonuç olarak, çalışmada elde edilen çıktılar kapsamında, Çeşme yöresi özelinde ülkemizde turizmin çeşitlendirilmesi adına rekreasyon faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik araştırmacılar, işletmeciler, kamu kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları için öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rekreasyon, Turizm, Çeşitlendirme, Rekreasyon Turizmi, Çeşme**Yayın Bilgisi**Gönderi Tarihi: 17.11.2020
Kabul Tarihi: 19.12.2020
Online Yayın Tarihi: 31.12.2020
DOI:10.33459cbubesbd.827189**Abstract**

This study endeavors to examine recreational tourism in the frame of tourism differentiation, to analyse demand and supply potentials for recreational activities that have gained growing interest of tourism establishments, and with the help of study results to present strengths and weaknesses of the sector by specifically focusing on Izmir-Cesme region. Interviews, one of the tools of qualitative data analysis, were used as data collection method in the study. The sample was selected among the owners, sales and marketing managers and employees of seven establishments offering recreational facilities to customers in Cesme district. Datas were coded by considering main themes and sub-themes with the help of “Nvivo 10” qualitative analysis software by two professionals. Cohen kappa statistics that shows coherence between encoders were calculated as $r= 0.87$. Based upon the responses of participants the data were analysed under four main themes. These themes are identified as “recreational tourism perception”, “recreational tourism trend in the world and in Turkey”, “Turkey’s recreational tourism potential” and “improvable differentiation of recreational tourism”. Finally, in the scope of the outcomes derived from Cesme region, this study brings suggestions for researchers, tourism establishments, government authorities, local administrations and non-governmental organizations to enhance the role of recreational activities for tourism differentiation in Turkey.

Keywords: Recreation, Tourism, Differentiation, Recreational Tourism, Cesme

* Bu çalışma sorumlu yazarın Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rekreasyon Ana Bilim Dalında yürüttüğü yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

[†] Sorumlu yazar: Selhan Çalığışu, selhan@istiklalguvenlik.com

GİRİŞ

Ülkemizde turizm sektörü milli gelirin artırılması ve döviz kazanımı açısından en önemli gelir kalemlerinden birini oluşturmaktadır. Ülkemizin doğal güzellikleri, tarihi ve kültürel mirası yurtiçi ve yurtdışından kaynaklı turist hareketlerinin yıldan yıla katlanarak artışını sağlamaktadır. Dinamik bir kavram olarak nitelendirebileceğimiz turizm, insanların beklenti, ihtiyaç ve yaşam kültürlerindeki değişimlerle orantılı ve eşzamanlı olarak farklılaşmaktadır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü-UNWTO (2020), turizmi ziyaretçilerin tüm faaliyetleri olarak tanımlarken, Türk Dil Kurumu (TDK, 2020) ise turizmi “dinlenme, eğlenme, görme, tanıma vb. amaçlarla yapılan gezi” veya “bir ülkeye veya bir bölgeye turist çekmek için alınan ekonomik, kültürel, teknik önlemlerin, yapılan çalışmaların tümü” şeklinde açıklamaktadır. Bu bağlamda, özellikle son yıllarda yeni bir kavram olarak ortaya çıkan rekreasyon turizmi ülkemizdeki turizm potansiyelinin geliştirilmesi açısından bakir bir alan olarak görülmektedir.

Teknolojinin hızla geliştiği günümüz dünyasında çevre kirliliği, hızlı kentleşme, tekdüze ve sıkıcı bireysel yaşantı gibi bu döneme özgü gelişmelerin beraberinde getirdiği çeşitli olumsuzluklar toplumlarda bireyleri yıpratmaktadır. Bu negatif davranışların indirgenmesinde beden ve ruhen yenilenmek anlamına gelen rekreasyon ile mümkün kılınmaktadır. Karaküçük (2008) rekreasyonu; insanın yoğun iş yükü, sıradan ve rutinleşmiş hayat tarzı veya çevresel etkilerden olumsuz etkilenen bedeni ve manevi sağlığını tekrar elde ederek korumak zevk ve haz amacıyla kişisel doyum sağlayacak, çalışma ve zorunlu ihtiyaçlar için ayrılan zaman dışında kalan bağımsız ve bağlantısız serbest zaman içinde, isteğe bağlı ve gönüllü olarak kişisel veya grup içinde gerçekleştirdiği etkinlikler şeklinde tanımlamıştır.

Rekreasyonel etkinliklere katılarak serbest zamanlarını aktif geçiren bireylerin özellikle fiziksel, bilişsel ve sosyal gelişimi destekleyici etkinlikler ile uğraşması sonucunda, bireylerde sağlıklı bir yaşam, fiziksel ve zihinsel sağlığın korunması, geliştirilmesi ve sosyalleşme gibi sonuçları beraberinde getirerek yaşam kalitesinde de artış sağlanmaktadır. Bu nedenle “aktif serbest zaman” bilincinin önemi vurgulanmalı ve rekreatif etkinliklerin gerçekleştirilebileceği aktivite alanları, dinlenme ve eğlenme ortamları ile ilgili plan ve toplum tabanlı proje sayılarının ve uygulanabilirliklerin artırılması gerekmektedir. Rekreasyon alanında hizmet veren kuruluşların bireyleri rekreatif etkinliklere katılımını teşvik etmekte önem arz etmektedir. Bu katılımın teşviki turizm rekreasyonu sayesinde sağlanabilmektedir. Rekreasyon turizm ile yakından ilişkili bir

kavramdır. Sezgin (1995)'in yaptığı tanımlamada turizm: “Devamlı olarak yaşanan yer dışına, tüketici olarak tatil, dinlenme, eğlence, kültür ve benzeri ihtiyaçların giderilmesi amacıyla yapılan seyahat ve geçici konaklama hareketine turizm denir” şeklinde açıklanmıştır. Bu etkinliklere belirli bir sınırlama getirmemekle birlikte en belirginleri aile ziyareti, dinlenme ve eğlenme, gezip görme merak macera arayışı, güzeli yakalama, kültür, din, sağlık, spor, doğayla bütünleşme, kongre ve toplantılara katılma şeklinde sıralanabilir (Aktaş, 2002).

Ekonomik ve sosyal gelişme ile doğru orantılı olarak bireylerin daha çok seyahat etmeye başlaması turizmin bir sektör olarak gelişmesini sağlamıştır. Zaman içerisinde bir kitle hareketine dönüşen turizm kendine özgü üretim ve tüketimi ile bir sektör halini almıştır. Bu sektör ile birlikte turizmin çeşitlendirilmesi kavramı da turizm terminolojisi içinde en sık kullanılan terimler arasında yer almaya başlamıştır (Altınöz, 2010). Leberman ve Mason (2002) rekreasyon turizmini artan insan nüfusuna bağlı olarak ortaya çıkan talep, talebi ortaya çıkaran ihtiyaçlar ve bu talebi karşılayabilecek arzın rekreasyon işletmeleri ile karşılanması şeklinde aşamalandırmışlardır. Rekreasyon turizminde doğal ve beşeri değerler kaynak olarak kullanılmaktadır. Rekreasyon işletmeleri turizmin çeşitlendirilmesi kapsamında sektörel bazda hizmet vermektedirler.

Türkiye coğrafi konumu, zengin tarihi ve kültürel mirası, genç, eğitimli ve yoğun nüfusu ve gelişmekte olan ekonomisiyle dünyanın dinamik turizm potansiyeline sahip ülkelerinden biridir. Türkiye’de turizm potansiyeli geliştirilebilecek alanlara sahip ilçelerin başında kuşkusuz Çeşme gelmektedir. Çeşme’nin mevcut turizm potansiyeline katkı sağlayacak önemli turizm çeşitlerinden biri de rekreasyon turizmidir.

Bu bağlamda çalışmanın amacı turizmin çeşitlendirilmesi kapsamında “rekreasyon turizmi”ni inceleyerek, son yıllarda hızlı bir gelişim gösteren turizm alanında, ürün çeşitlendirmesi kapsamında yapılan rekreasyon turizmi alanındaki arz ve talep potansiyellerinin araştırılması ve elde edilen bulgular ışığında, bu alanda yeterli ve eksik yönlerin tespit edilmesidir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmada turizmin çeşitlendirilmesi kapsamında “rekreasyon turizmi” incelenerek, son yıllarda hızlı bir gelişim gösteren turizm alanında ürün çeşitlendirmesi kapsamında rekreasyon turizmine yönelik arz ve talep potansiyellerinin araştırılması ve elde edilen bulgular ışığında, bu alandaki mevcut durumun değerlendirilmesi ve atılabilecek adımlar konusunda önerilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmalarda veri toplama nitel veya nicel yaklaşımlarla gerçekleştirilmektedir. Yöntemler arasındaki temel farklılık, ağırlıklı olarak araştırmacının araştırma sürecindeki esnekliği, kullandığı yapı, sıralı düzen, derinlik ve özgürlük noktalarına getirilen kısıtlamalardan kaynaklanmaktadır. Nicel yöntemler bu kısıtlamaları desteklerken, nitel yöntemler bu kısıtlamalara karşı olmayı savunur (Kumar, 2011). Glaser; nitel araştırmayı gözlem, görüşme ve içerik analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullandığı, algıların ve olayların doğal ortamda bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Veri Toplama Yöntemi ve Araçları

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak nitel veri analizi tekniklerinden görüşme yöntemi kullanılmış ve bu yaklaşımda araştırmacıya veri toplama sürecinde çeşitli esneklikler tanıyan “yarı yapılandırılmış görüşme” türüne uygun şekilde hazırlanmış soruları içeren bilgi edinme formları düzenlenmiştir. Görüşme yapmak bilgi toplamanın yaygın kullanılan bir yöntemidir. Araştırmada, rekreasyon turizmi kapsamında Çeşme turizm yöresinde bulunan rekreasyon işletmeleri araştırma kapsamında incelenerek, bu işletmelerin karar-verici pozisyonunda bulunan yöneticilerinin alana ilişkin deneyimleri ve algıları nitel araştırma yöntemi ile ele alınmış olup bir durum (örnek olay) çalışması yapılmıştır.

Çalışma Grubu (Katılımcılar)

Çalışma, Türkiye’de turizmin çeşitlendirilmesinde rekreasyon turizminin rolünü irdelemeyi hedeflemektedir. Bu amaca ulaşmak için odak yöre olarak Çeşme ve civarı tercih edilmiştir. Bu itibarla, çalışmanın ulaşmak istediği sonuçlar ve hedef kitle açısından araştırmada örneklem seçim tekniği olarak güdümlü örneklem seçiminin kullanılmasının isabetli olacağı

değerlendirilmiştir. Çalışmada rekreasyon turizminin turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesine etkisi İzmir ili Çeşme yöresi özelinde ele alınmasından dolayı Çeşme sınırları içinde yer alan ve bünyesinde turizm amaçlı rekreasyon etkinliklerinin bulunduğu işletmelerin sahipleri, pazarlama ve satış müdürleri ile çalışanlarının da yer aldığı bireyler topluluğu çalışmanın örneklemini oluşturmuştur.

Katılımcı Profilleri

Çalışma grubunu oluşturan katılımcılar, Çeşme yöresinde faaliyet gösteren ve bünyesinde rekreasyon etkinlikleri gerçekleştiren, belirli bir müşteri potansiyelinin üzerine hizmet veren seçkin işletmelerin yatırım kararlarının alınmasına doğrudan etki eden yöneticileri ve/veya işletme sahipleriyle sınırlandırılmıştır. Bu kişiler konuyla yakından ilgilenen ve karar-verici pozisyonunda bulunan şahıslar olmaları nedeniyle örnekleme dâhil edilmişlerdir.

Bu araştırmada, katılımcılara ait veriler kişisel bilgi formunun doldurulmasıyla, araştırma konusuna ilişkin veriler ise katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerde yöneltilen soruların irdelenmesiyle elde edilmiştir. Katılımcılar Çeşme yöresinde rekreasyon etkinliklerine yer veren sınırlı sayıdaki işletmelerden ve bu çalışmada araştırma etiği kapsamında “A”, “B”, “C”, “D”, “E” ve “F” şeklinde kodlanan işletmelerin yetkililerinden oluşmaktadır. Katılımcıların genel profiline ilişkin bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 11: Katılımcıların kişisel bilgileri

Kod	Yaş	Cinsiyet	Eğitim	Medeni Durum	Pozisyon	Tecrübe (Yıl)	Rekreasyon Eğitimi
A1 (K1)	35	Erkek	Lise	Bekâr	İşletme Sahibi	18	Yok
B1 (K2)	44	Erkek	Üniversite	Evli	İşletme Sahibi	22	Yok
C1 (K3)	37	Erkek	Lise	Evli	Müdür	20	Yok
D1 (K4)	45	Erkek	Lise	Evli	İşletme Sahibi	29	Yok
D2 (K5)	42	Erkek	Lise	Evli	Müdür	16	Yok
E1 (K6)	29	Kadın	Üniversite	Evli	İşletme Sahibi	10	Yok
F1 (K7)	29	Erkek	Lise	Bekâr	İşletme Sahibi	11	Yok

Verilerin Analizi

Görüşme esnasında ses kayıt yoluyla katılımcılardan elde edilen verilerin analizi için nitel araştırma analiz tekniklerinden betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bunun yanında, içerik analizi tekniğiyle de veri analiz süreci desteklenmiştir. Bu bağlamda, çalışmada araştırmacı tarafından ses kaydına alınan katılımcı değerlendirmeleri yazıya dökülerek bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Veriler iki farklı kişi tarafından “Nvivo 10” nitel analiz bilgisayar programı aracılığı ile tema ve alt temaları dikkate alınarak kodlanmış, verilerin birbiriyle örtüşen temaları gruplandırılmıştır. Elde edilen veriler daha önce belirlenen temalara göre özetlenmiş ve içerik analizi ile kodlar ve temalar düzenlenmiştir. Verilerin tanımlanması, özetlenen ve yorumlanan verilerin derinlemesine incelemeler sonucu tüm gerçekliğiyle ortaya konması, benzer verilerin temalar ve kavramlarla bir araya getirilmesi için içerik analiz tekniği kullanılmıştır.

Geçerlilik ve Güvenilirlik

Araştırmadaki geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları nitel araştırmalar için geçerli olan hususlar dikkate alınarak yapılmıştır. Bu bağlamda; geçerlik çalışmaları için; bulguların kendi içerisinde tutarlı ve anlamlı olmasına dikkat edilmiş; elde edilen bulguların anlamlı bir bütün olması sağlanmış; elde edilen veriler daha önce oluşturulan kavramsal çerçeve ile uyumu kontrol edilmiştir. Araştırmada güvenilirlik çalışması için ise; araştırmacı, araştırmanın yöntemlerini ve aşamalarını açık ve ayrıntılı bir biçimde tanımlanmış; sonuçlar, ortaya konan verilerle açık bir biçimde ilişkilendirilmiş; araştırmacının izlediği yöntemler ve süreçler ayrıntılı bir biçimde tanımlanmış; araştırmanın ham verileri başkaları tarafından incelenebilecek biçimde saklanmış; araştırma soruları açık bir biçimde ifade edilmiş ve veriler araştırma sorularının gerektirdiği biçimde ayrıntılı ve amaca uygun bir biçimde toplanmıştır.

Araştırmaların güvenilirliğini ölçen istatistik yöntemleri geliştirilmiştir. Bunlardan Cohen Kappa testi nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Kappa testi iki veya daha fazla gözlemci arasındaki uyumun güvenilirliğini ölçen bir istatistik yöntemidir. Kappa katsayısı kategorik maddelerin değerlendirilmesinde iki gözlemci arasındaki uyumu ölçen istatistiktir. Kappa testi gözlemciler arasındaki uyumun şans eseri olabileceğini de dikkate aldığı için, iki gözlemci arasındaki yüzde orantı olarak bulunan uyumdan daha güçlü bir sonuç olarak değerlendirilir (Kılıç, 2015). Kappa değeri +1 olduğunda iki gözlemci arasında mükemmel uyum olduğunu gösterirken, -1 değeri iki gözlemci arasındaki uyumsuzluğun mükemmel olduğunu

belirtir. Eğer kappa değeri 0 bulunursa, bu iki gözlemci arasındaki uyumun şansa bağlı olabilecek uyumdan farklı olmadığını belirtir. Bu çalışmada güvenilirliği artırma sürecinde araştırmada iki veya daha fazla kollayıcının yaptığı değerlendirmeler arasındaki tutarlılığı belirlemek için Cohen Kappa testi kullanılmıştır. Kodlayıcılar arasındaki uyum olarak güvenilirlik hesaplaması sonucunda kappa değeri $r = 0.87$ bulunmuştur. Bu nedenle hesaplanan değer, kodlayıcılar arasında çok iyi düzeyde uyum olduğunu göstermektedir.

Araştırma Etiği

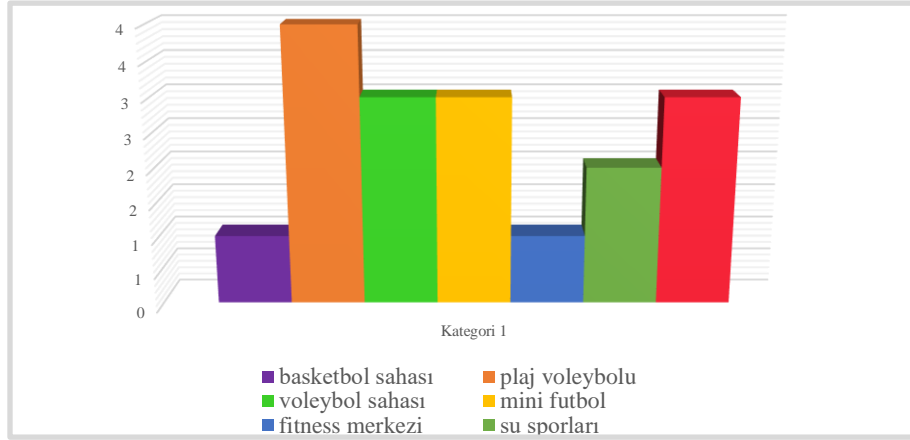
Araştırmanın yapılabilmesi için Üniversiteye bağlı Sosyal Bilimler Etik Kurulundan “Etik Kurul Onayı” alınmıştır. Ayrıca ana etik ilkelerin gerçekleştirilmesine özen ve önem gösterilmiştir. *Bilinçli onay*: Araştırmacılara çalışma başlangıcında çalışmaya gönüllü olarak katılmalarına ilişkin bilgilendirilmiştir. *Gizlilik, özel hayata saygı ve zarar vermeme*: Katılımcıların kişisel bilgileri gizli tutulmuş ve deşifre edilmemiştir. Görüşmelerin kayıt altına alınabilmesi için katılımcılardan “ses kayıt cihazı kullanma izin belgesi” alınmıştır. *Aldatmama, yanıltmama ve verilere sadık kalma*: Katılımcılardan elde edilen veriler araştırmada açık-seçik ifade edilmiş ve verilerin ham şekillerine ulaşım imkânı sunulmuştur.

BULGULAR

Katılımcıların vermiş olduğu bilgiler doğrultusunda buldukları işletmelerde yönetim kademesinde bulunan çalışma grubu bir kadın, altı erkekten oluşmaktadır. Rekreasyon alanında eğitim almadığı görülen katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında iki kişinin lisans, beş kişinin lise mezunu olduğu görülmektedir. Yaşlarının 29 ile 45 arasında değişen katılımcıların meslek yılları ise 9 ile 29 yıl arasında değişmektedir (Tablo 1).

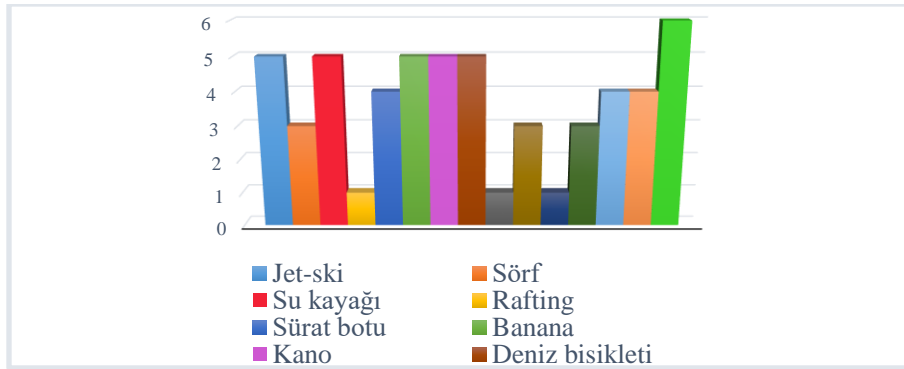
Katılımcılar işlettikleri tesislerde bünyelerinde bulunan sportif rekreasyon tesisleri; basketbol sahası, plaj voleybolu, voleybol sahası, mini futbol sahası, fitness merkezi, su sporları alanı ve yüzme havuzu olarak belirtmişlerdir (Grafik 1).

Grafik 1: İşletmelerin sahip olduğu sportif rekreasyon tesisleri

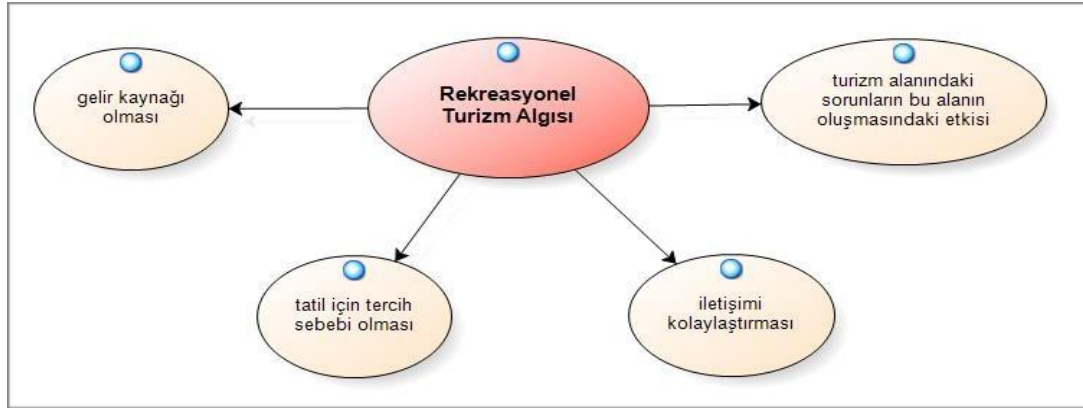
Katılımcılar sportif rekreasyon anlamında tesislerinde bulunan veya çeşitli işletmelerden hizmet alım yöntemi ile yerli ve yabancı turistlere sundukları su sporları aktiviteleri; jet-ski, sörf, su kayağı, rafting, sürat botu, banana, kano, deniz bisikleti, sualtı dalış, katamaran, yat turları, rüzgar sörfü, yelken, deniz paraşütü ve yüzme olarak belirtmişlerdir (Grafik 2).

Grafik 2: İşletmelerin sunduğu su sporları aktiviteleri

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde “Genel anlamda turizm çeşitleri içerisinde rekreasyon turizmine bakış açınız nedir?” sorusuna verdikleri cevapların analizi sonucunda dört tema ortaya çıkmıştır. Bunlar; Gelir kaynağı olması, turizm alanındaki sorunların bu alanın oluşmasını sağlaması, tatil için tercih sebebi olması ve iletişim kurmayı kolaylaştırmasıdır (Model 1).

Model 1: Rekreatyyonel turizm algısı

Katılımcı görüşleri, tatil amaçlı gelen yerli ve yabancı turistlerin buldukları süre boyunca dinlenmenin yanında çeşitli aktivitelere de katılmaktan keyif aldıklarını, bu etkinliklerin buldukları yerlerde daha mutlu olduklarını ve tatillerini planlarken tesislerin sunduğu aktivitelere de baktıklarını bu tip hizmetlerin olmasının tesisler açısından “gelir kaynağı olduğu” yönündedir. Bu yöndeki katılımcı görüşleri;

“Çeşme'nin gelirinin %90'ı turizmden sağlanmaktadır. Toplam turizm gelirleri içinde rekreasyon aktivitelerinden sağlanan gelirin önemli bir payı bulunmaktadır.” (K5). “Çeşme için rekreasyon turizmi çok önemli bir yer tutmaktadır. Kendi işletmemiz üzerinden değerlendirecek olursak, konaklamalarımızın %85'i rekreasyon turizmi amaçlı gelen müşterilerimizden oluşmaktadır.” (K3). “Turizm hizmetinde önemli olan insanları mutlu etmektir. Bu bağlamda, rekreasyon bir tesisin olmazsa olmazlarından. Rekreasyon aktiviteleri müşterileri mutlu etmeye katkı sağlar, bu da işletmenin gelirlerinin artmasını sağlar” (K1).

Katılımcılarla yapılan görüşme analizlerinin sonucunda rekreasyon turizminin ülkemizde turizm alanında yaşanan kriz ve sıkıntılar sonucunda ortaya çıkan bir alan olduğu belirtilmiştir. Bu yöndeki katılımcı görüşü;

“Günümüzde ülkemizin turizm sektöründe yaşanan sorunları dikkate aldığımızda rekreasyon turizmine yönelmemiz kaçınılmazdır” (K6).

Katılımcı görüşlerinin analizi sonucunda “tatil için tercih sebebi” kodu ile yerli ve yabancı turistlerin tatillerinin planlarken sürekli yatıp denize girip tüm tatil sürelerini dinlenerek geçirmek

yerine çeşitli aktivitelere de girmeyi istediklerini artık tatil planlarını bu tip aktiviteleri sunan işletmeleri tercih ettiklerini vurgulamışlardır. Bu yöndeki katılımcı görüşleri;

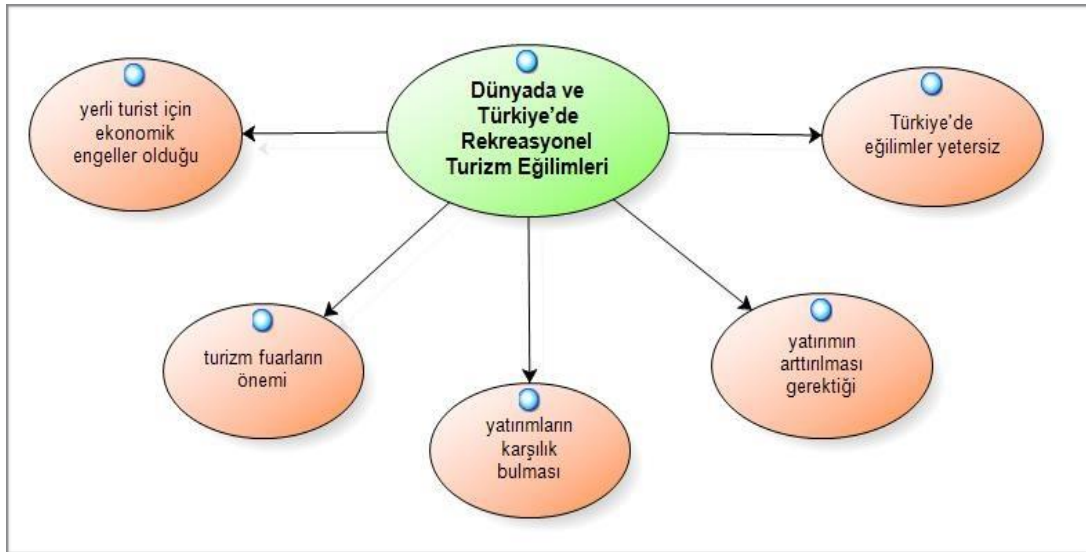
“İnsanlar deniz kıyısındaki otelleri deniz, kum ve güneşin yanı sıra son yıllarda özellikle bölgemizde sörf, kite sörf, yat yarışları ve bisiklet yarışları için tercih ediyorlar. Doluluk oranları da çok önemli miktarda artış görülmesine rağmen Kaş bölgesi kadar tercih edilmiyoruz” (K4).

Katılımcılar, rekreatif spor aktivitelerine katılan bireylerin etkinlik esnasında rahat iletişim kurduklarını etkinlik sayesinde yerli yabancı tüm etkinlik katılımcılarının sıcak, samimi ve devamlılığı olan iletişim kurduklarını belirtmişlerdir. Bu yöndeki katılımcı görüşleri;

“Dünyanın her yerinden gelen insanlarla iletişim sağlanması rekreasyon sayesinde daha kolaylaşmaktadır.” (K7). “Rekreasyon aktivitelerine katılan bireyler diyaloga daha açık ve sıcak tavır içerisindedir” (K7).

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde “Dünyada ve Türkiye’de rekreasyon turizmine yönelik eğilimler hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevapların analizi sonucunda beş kod ortaya çıkmıştır. Bunlar; yerli turist için ekonomik engeller olduğu, turizm fuarlarının önemi, yatırımların karşılık bulması, yatırımın artırılması gerektiği ve Türkiye’de eğilimlerin yetersizliğidir (Model 2).

Model 2: Dünyada ve Türkiye’de rekreasyonel turizm eğilimleri

Katılımcılar ülkemizde ekonomik seviyenin yeterli düzeyde olmamasından dolayı yerli turistlerin yabancı turistlere oranla rekreatif etkinliklere katılımların daha az olduğunu ve katılım sağlayanların da tatil sürelerini kısaltarak bu tip etkinliklere katılım sağladıklarını belirtmişlerdir. Bu yöndeki katılımcı görüşü;

“Ekonomik alım gücü yüksek olan ülke vatandaşlarının rekreasyon aktivitelerine yönelimlerinin ve katılımlarının yüksek olduğu görülmektedir. Maalesef ülkemizdeki ekonomik seviyenin yeterli düzeyde olmamasından dolayı yerli turistlerimiz rekreasyon turizmi için tercih ettikleri aktiviteleri ekonomik gerekçelerle 2-3 gün içine sığdırmaya çalışmaktadır”(K5).

Katılımcılar sportif rekreatif etkinliklerin tüm tatil yörelerine yayılması ve hâlihazırda bu hizmetleri veren işletmelerin sundukları aktivitelerin sayısının ve kalitesinin artırılması amacıyla turizm fuarlarının yapılmasının, rekreatif etkinlikler ve rekreasyon turizminin geliştirilmesine katkı sağlayacağını fuarlarda yapılacak fikir alışverişleriyle bu alanın zenginleşebileceğini vurgulamışlardır. Bu yöndeki katılımcı görüşü;

“Turizm fuarları rekreasyon turizminin desteklenmesi ve tanıtılması adına önemli bir işlev görmektedir”(K5).

Katılımcılar, işletmelerin sportif rekreasyon sektörüne yapılan yatırımların karşılık bulduğunu beldelerin sunulan bu aktivitelerle anıldığını ve her geçen gün daha fazla talep edildiğini belirtmişlerdir. Bu yöndeki katılımcı görüşleri;

“Genel anlamda olumlu gelişmelerin yaşandığını düşünüyorum. Kendine zaman ayıran insan kıymetli insandır. Yurtdışından gelen insanların Mevlana'yı tanınması hoşuma gidiyor.”(K5).
“Rekreasyon turizmi son 5 yıl içinde ülkemizde yükseliş yönünde bir ivme kazanmıştır.” (K5).
“Bir turizm ülkesi olarak ülkemizde de dünyadaki pozitif eğilime paralel bir şekilde rekreasyon turizmine olan ilgi gün geçtikçe artmaktadır” (K2).

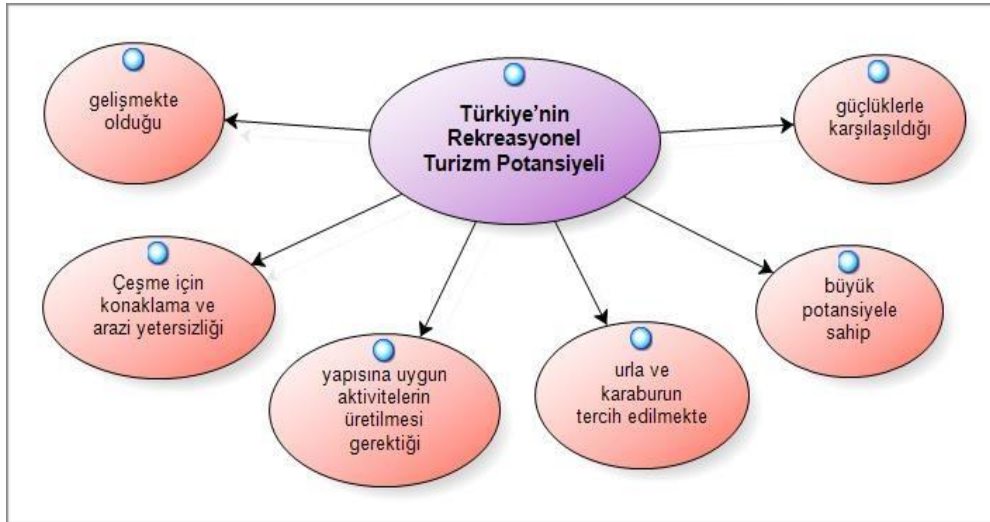
Katılımcılar, rekreasyon turizmine bazı yatırımların yapıldığını fakat bu yapılan yatırımların yetersiz olduğunu, etkinliklerin sayısının ve kalitesinin gelen turist memnuniyeti açısından artırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu yöndeki katılımcı görüşü,

“Kesinlikle karşılık buluyor. Yeterli yatırım ve özen gösterildiği takdirde, yerli ve yabancı turist ilgisinin artacağını düşünüyorum” (K1).

Katılımcılar, ülkemizde rekreasyon turizmine katılımların yok denecek kadar az olduğunu, yerli turistlerin tatil alışkanlığını son yıllarda kazandığını bunda da bazı güçlüklerden rekreasyonel etkinliklere katılım sağlamadıklarını bu alana yerli turisti de çekecek eğilimler sergilenmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu yöndeki katılımcı görüşleri;

“Türkiye’de ve Çeşme’de rekreasyon turizmi bilincinin ve bu yöndeki olumlu eğilimlerin yok denecek kadar az ve yetersiz olduğunu düşünüyorum.”(K1). “Ülkemizin kat etmesi gereken daha çok uzun bir yolu olduğunu düşünüyorum. Yerli turistlerimiz ancak son 5-10 yıldır tatili alışkanlık haline getirdiler. Daha öncesinde 30 yaş altındaki vatandaşlarımızın tatile geldiğini görüyorduk. Şimdi bu seviye 50’li yaşlara ulaşmış durumda. Ancak, resimlerde görüp özendiğimiz üzere dünyada bu seviye 70-80’li yaşlarda bulunmaktadır.” (K4). “Ülkemizin her yöresinin rekreasyon turizminin türlerine yönelik imkânlar barındırmasına ve bu alandaki bilincin gelişmesine rağmen yeterli potansiyele henüz ulaşılmamış” (K2).

Model 3: Türkiye’nin rekreasyonel turizm potansiyeli

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde “Genelde ülkemizde özelde ise Çeşme’nin rekreasyon turizmi potansiyelini nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevapların analizi sonucunda altı kod ortaya çıkmıştır. Bunlar; gelişmekte olduğu, Çeşme için konaklama ve arazi yetersizliği, yapısına uygun aktivitelerin üretilmesi gerektiği, Urla ve Karaburun tercih edilmekte, büyük potansiyele sahip ve güçlüklerle karşılaşıldığıdır (Model 3).

Katılımcılar, rekreasyon turizminin gelişmekte olduğunu, Türkiye’deki rekreasyon turizm potansiyelinin yaklaşık %10’unu Çeşme’nin oluşturduğunu, gelen turistlerin tatil planlarını

yaparken tercih edecekleri işletme ve sundukları aktiviteleri araştırarak geldiğini, işletmelerin de tercihlere göre kendilerini geliştirdiklerini vurgulamışlardır. Bu yöndeki katılımcı görüşleri;

“Çeşme'nin Türkiye rekreasyon turizmi pastasındaki payının %10 civarında olduğunu tahmin ediyorum. Rekreasyona ilgi duyan bireyler tatil planlaması yapmadan önce tercih edecekleri işletmelerde ne tür rekreasyon aktivitelerinin olduğunu kontrol eden bilinçli bir kesimden oluşmaktadır. Bu itibarla, işletmelerin rekreasyon aktivitelerine yönelik yatırım yapmaları halinde rekreasyon turizmi potansiyelinin Çeşme'de daha da artacağını düşünüyorum” (K1).

Çeşme bölgesinde konaklama hizmeti verenlerin arazilerinin küçük olduğunu bu yüzden işletmelerinde konaklayan turistlere rekreatif etkinlikleri kendi bünyelerinde hizmet olarak sunamadıklarını, dışarıda sadece bu tip etkinlikler sunan işletmelere yönlendirdiklerini belirtmişlerdir. Bu yöndeki katılımcı görüşleri;

“Çeşme bölgesindeki konaklama tesislerinin arazilerinin küçük olmasından dolayı rekreasyon aktivitelerine yeterli yer ayırmakta zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle işletmeler müşterilerini tesis dışında rekreasyon hizmeti sunan özel işletmelere yönlendirmek zorunda kalmaktadır.” (K5). “Arazi imkanlarının kısıtlı olması Çeşme'deki işletmeler için rekreasyon aktivitelerinin genişletilmesine yönelik eksiklikler oluşturmaktadır” (K2).

Katılımcılar, Çeşme'nin ve rekreasyon turizmi hizmeti veren bölgelerin sundukları aktiviteleri buldukları bölgenin yapı ve şartlarına uygun olarak geliştirilmesini ve doğa koşullarına uygun aktiviteler sunulması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu yöndeki katılımcı görüşü;

“Çeşme'nin doğasına uygun yapıyı oluşturup, rekreasyon aktivitelerinin çeşitlendirecek alternatifler üretebilirsek, Çeşme kendi potansiyelinin fazlasını gösterecektir” (K7).

Katılımcılar, Ege bölgesinde bulunan Urla ve Karaburun gibi farklı tatil yörelerinin rekreasyon turizmine daha müsait olduğunu, sakin ve gözden uzak olmaları bu tip aktivitelerin yapılabilmesine olanak sağladığını ve bu alanlarında rekreasyon turizmi için kullanılabileceğini vurgulamışlardır. Bu yöndeki katılımcı görüşü;

“Urla ve Karaburun gibi Çeşme'ye nazaran daha sakin ve gözden uzakta olan beldelerde rekreasyon aktivitelerine yönelik imkanlar daha müsait olduğundan buralar tercih edilmektedir” (K6).

Katılımcılar, Çeşme'nin yapısı ve tanınırlığı rekreatif turizme yatkın olduğunu, ilçenin doğasının birçok rekreatif etkinliğin yapılmasına olanak sağladığını belirtmişlerdir. Bu yöndeki katılımcı görüşleri;

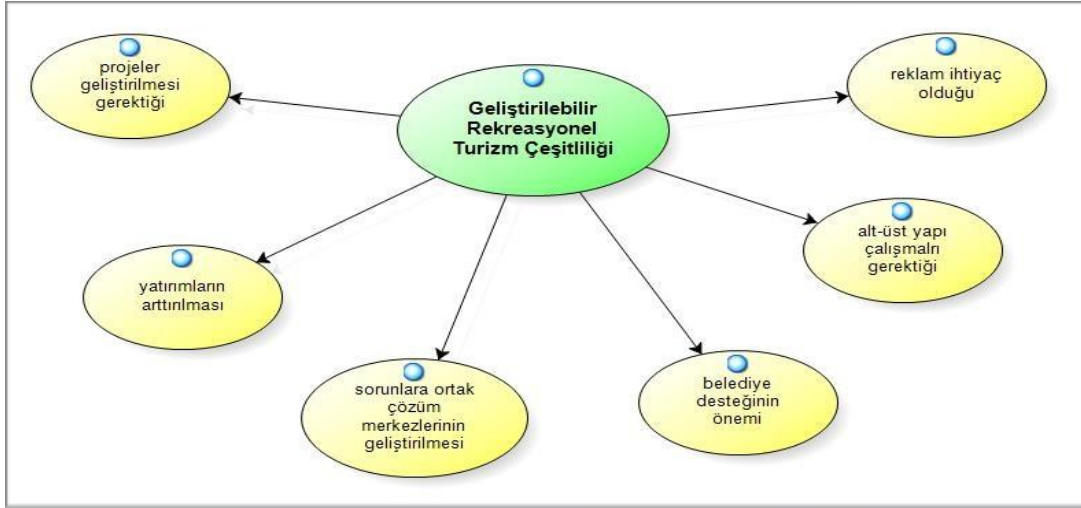
“Çeşme'nin doğası büyük bir rekreasyon turizmi potansiyeli barındırıyor” (K7).
“Ülkemizdeki rekreasyon turizminin coğrafi, iklimsel ve ekonomik duruma göre farklılıklar gösterdiğini görüyorum. Ülkemizin coğrafyası ve iklimi her tür rekreasyon aktivitelerinin gerçekleştirilmesine müsait olanaklar sunmaktadır” (K4). *“Çeşme yöresinde termal imkânlar, sörf, kite sörf, festivaller, yarışmalar gibi etkinlikler alternatif turizm imkânları sunmakta ve işletmelerin doluluk oranlarına katkı sağlamaktadır. Yakın zamanda gerçekleşecek bisiklet yarışı gibi etkinlikler fazlalaştığı takdirde turizm gelirlerimize önemli katkı sağlayacaktır” (K2).* *“Türkiye'nin iklim ve doğa koşulları rekreasyon turizmi için büyük imkanlar sunmaktadır. Rekreasyon turizmi adına ülkemizin dünyanın birçok ülkesine kıyasla daha fazla olanağa ve potansiyele sahip olduğunu düşünüyorum” (K2).*

Katılımcılar, Çeşme'nin tanınmış bir tatil yöresi olduğundan ve bölgenin arazi anlamında yeterli alana sahip olmamasından ve doğası gereği rekreasyon turizmi potansiyeli yüksek olmasından dolayı rekreasyon turizmi gerekliliklerini karşılayamadığını ortaya koymuşlardır. Bu yöndeki katılımcı görüşü;

“Çeşme Türkiye'nin en popüler tatil beldesidir. Bu nedenle rekreasyon turizminin gerekliliklerine hitap etmekte güçlüklerle karşılaşmaktadır” (K2).

Model 4: Geliştirilebilir rekreasyonel turizm çeşitliliği

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde “Rekreasyon turizminin geliştirilebilmesi için Çeşme yöresinde neler yapılabilir?” sorusuna verdikleri cevapların analizi sonucunda altı kod ortaya çıkmıştır. Bunlar; projeler geliştirilmesi gerektiği, yatırımların artırılması gerektiği, sorunlara ortak çözüm merkezlerinin geliştirilmesi, belediye desteğinin önemi, alt-üst yapı çalışmalarının gerekliliği ve reklam ihtiyacının olduğu yönündedir (Model 4).

Katılımcılar, Çeşme'nin potansiyelinin daha çok ortaya çıkarmak ve rekreasyon turizmi adına etkinliklerin çeşitlenmesi için daha fazla proje üretilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu yöndeki katılımcı görüşleri;

“Rekreasyon turizminin geliştirilmesi adına Çeşme Turistik Otelciler Birliği (ÇEŞTOB) yönetiminde görev aldığım dönemde büyük çaplı bir çalışma gerçekleştirmiştik. İzmir'deki bilim insanları ve şehrin ileri gelenleri dâhil olmak üzere 50000 kişilik bir anket çalışması yapıp Valiliğe teslim etmiştik. Önerdiğimiz projeler arasında; Ilıca Plajının düzenlenmesi, Termal kür merkezi, Eşek Adası'nın düzenlenmesi, Ildır Köyü restorasyonu ve özel bir vakıf üniversitenin kurulumu gibi projeler örnek verilebilir” (K4). “Çeşme'de rekreasyon turizmini geliştirmek için sadece eğlence odaklı işletmelerin değil, spor, yemek, sağlık turizmi alanında faaliyet gösteren işletmelere de destek sağlanmalıdır” (K2).

Katılımcılar, Çeşme bölgedeki rekreatif etkinlik faaliyetlerinin geliştirilmesini bu yöndeki yatırımların artırılması gerektiğini ve yapılacak yatırımların yüksek maliyetli yatırım yaparak az

etkinlik sunmaktansa düşük maliyetli çok etkinlik sunmanın daha iyi olacağını belirtmişlerdir. Bu yöndeki katılımcı görüşü;

“Talebin yoğun olduğu ve yüksek yatırım maliyetleri gerektiren popüler ve klasik eğlence aktivitelerinden ziyade daha düşük maliyet gerektiren lokasyonlarda rekreasyon turizmine yönelik aktivitelere yatırım yapılmasının isabetli olacağını düşünüyorum” (K6).

Katılımcılar, rekreasyon turizmi adına ortaya çıkan sorunlara veya geliştirmeye yönelik eğilimlere ortak platformlarda çözümler getirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu yöndeki katılımcı görüşü:

“Çeşme’de ikamet eden bireyleri ve işletmecileri bir araya getirecek forum ve toplantıların görüş alışverişine, sorunlara ortak çözümler üretilmesine katkı sağlayacağını düşünüyorum” (K7).

Katılımcılar, rekreasyon turizmi adına üretilecek projelere, yapılan yatırımlara ve geliştirilmesi planlanan aktiviteler için yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının desteğinin önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bu yöndeki katılımcı görüşü;

“Yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği halinde yapılacak girişimlerin etkili olacağını düşünüyorum” (K3).

Katılımcılar, Çeşme yöresinde karşılaşılan alt yapı ve üst yapı eksikliğinin rekreasyon turizmini olumsuz etkilediğini ve bu eksikliğin yerel yönetimler tarafından giderilmesinin rekreasyon turizminin gelişmesinde büyük öneme sahip olduğunu belirtmişlerdir. Bu yöndeki katılımcı görüşü;

“Çeşme yöresinde karşılaşılan altyapı ve üstyapı sorunlarının en kısa zamanda çözümlenmesi gerekmektedir. Belediyenin çevre düzenlemesi ve yerleşim planındaki eksikliklerin tespiti ve giderilmesi konusunda daha hızlı adımlar atması gerekmektedir” (K5).

Katılımcılar, Çeşme’nin önemli bir tatil yöresi olduğunu fakat rekreasyon turizmi adında tanıtımlara ve reklama ihtiyacı olduğunu vurgulamışlardır. Bu yöndeki katılımcı görüşü;

“Öncelikle Çeşme’de rekreasyon turizmi özelinde reklamlar yapılması önem arz etmektedir” (K1).

SONUÇ

Demografik Özelliklere İlişkin Sonuçlar

Bu araştırmada, Çeşme yöresinde faaliyet gösteren ve bünyesinde rekreasyon etkinlikleri bulunan, belirli bir müşteri potansiyelinin üzerine hizmet veren işletmelerin karar alma süreçlerine katılan yöneticilerinin görüşleri veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Bu itibarla, katılımcıların %71,5'i işletme sahiplerinden %28,5'i de işletmenin karar alma süreçlerine katılan ve hizmet sunum çeşitlerinin belirlenmesinde etkin yönetici konumundaki bireylerden oluşmaktadır.

Katılımcılar bir kadın, altı erkekten oluşmaktadır. Bu itibarla, katılımcıların %14,2'si kadın %85,8'i erkeklerden oluşmaktadır. Ülkemizde şirketlerdeki üst düzey ve orta kademe yönetici pozisyonundaki kadın oranı 2016 yılında %16,7 seviyesinde olduğu tespit edilmiştir (TÜİK, 2018). Bu oran dikkate alındığında araştırmada kullanılan örneklemin Türkiye geneline ilişkin ortalamayla uyumlu olduğu görülmektedir. Ayrıca, katılımcıların %28,5'i bekâr ve %71,5'i evlidir.

Katılımcıların yaşları ele alındığında 29 ile 45 arasında değişen yaşlarda oldukları, %28,5'inin 30 yaşın altında, %14,2'sinin 30-35 yaş aralığında, %14,2'sinin 35-40 yaş aralığında, %43'ünün ise 40-45 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir.

Öte yandan, katılımcıların iş tecrübelerinin 10 ile 29 yıl arasında değiştiği gözlenmiştir. Bireylerin %14,2'sinin 10-15 yıl arasında meslek tecrübesine sahip olduğu, %57'sinin 15-20 yıl arasında, %14,2'sinin 20-25 yıl ve %14,2'sinin 25-30 yıl arasında meslek tecrübesine sahip olduğu görülmektedir.

Katılımcıların eğitim durumları dikkate alındığında %28,5'inin üniversite-lisans mezunu olduğu, %71,5'inin ise lise mezunu olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında katılımcılardan hiçbirinin rekreasyon ve/veya rekreasyon turizmine ilişkin herhangi bir eğitim almadığı dikkat çekmektedir.

İşletme Kapasitelerine İlişkin Sonuçlar

Katılımcılar araştırmaya dahil edilen işletmelerin bünyelerinde bulunan sportif rekreasyon tesislerini; basketbol sahası, plaj voleybolu, voleybol sahası, mini futbol sahası, fitness merkezi, su sporları alanı ve yüzme havuzu olarak belirtmişlerdir. Araştırma sonuçları işletmelerin

%57,1’inde plaj voleybolu sahası, %42,8’inde voleybol sahası, mini futbol sahası ve yüzme havuzu, %28,5’inde su sporları imkânının ve %14,2’inde basketbol sahası ve fitness merkezinin bulunduğunu göstermektedir. Deniz kıyısında bulunan işletmelerde deniz içi rekreasyon faaliyetlerinin yeterli seviyede olmadığı anlaşılmaktadır. Kumsal üzerinde ve işletmenin denizden uzak kısmında tesis edilebilen plaj voleybolu, mini futbol, voleybol sahaları ve yüzme havuzuna işletmelerin ilgisinin fazla olduğu, ancak su sporları aktivitelerine yönelik tesis imkânlarının kısıtlı kaldığı değerlendirilmektedir.

İşletmelerin sundukları su sporları aktivitelerine ilişkin kapasiteleri incelendiğinde, %85,8’inde yüzme imkanının sağlandığı, %71,5’inde jet-ski, su kayağı, banana, kano ve deniz bisikletinin bulunduğu, %56,8’inde sürat botu, yelken ve deniz paraşütü hizmetinin verildiği, %42,8’inin sörf, katamaran ve rüzgar sörfü imkanının bulunduğu, %14,2’inde ise rafting, sualtı dalış ve yat turları hizmetinin sunulduğu görülmektedir. İşletmelerin su sporlarına dair tesis kapasiteleri değerlendirildiğinde, çeşitlendirmenin dengeli bir dağılım sergilemediği görülmektedir.

Rekreasyon Turizmi Algısına İlişkin Yönetici Görüşlerinden Elde Edilen Sonuçlar

Araştırma vesilesiyle işletmelerin yöneticileriyle görüşme yöntemiyle gerçekleştirilen veri toplama süreci neticesinde yöneticilerin rekreasyon turizmi algısına ilişkin olarak dört koda ulaşılmıştır. Bu kodlar; rekreasyon turizminin işletmeler için “gelir kaynağı olması”, ülkemizde dönem dönem karşılaşılan “turizm alanındaki sorunların bu alanın oluşmasını sağlaması”, yerli ve yabancı turistler açısından “tatil için tercih sebebi olması” ve rekreatif faaliyetlere katılanlar arasında “iletişim kurmayı kolaylaştırması” olarak sıralanmıştır.

Dünyada ve Türkiye’de Rekreasyon Turizmi Eğilimlerine İlişkin Yönetici Görüşlerinden Elde Edilen Sonuçlar

Araştırmada katılımcıların dünyada ve ülkemizde rekreasyon turizminin eğilimine dair görüşleri çerçevesinde beş kod belirlenmiştir. Bu kodlar; ülkemizdeki bireyler gelir ve alım seviyeleri bağlamında “yerli turist için ekonomik engeller olduğu”, turizm yörelerimizin, doğal ve kültürel varlıklarımızın ve işletmelerimizin olanaklarının tanıtımı açısından “turizm fuarlarının önemi”, işletmelerin tesislerinin geliştirilmesi ve alternatif turizm olanaklarına yönelik yapılan harcamaların geri dönüşü açısından “yatırımların karşılık bulması”, başta rekreasyon

faaliyetlerinin tesislerde genişletilmesi ve olanakların zenginleştirilmesi dikkate alınarak “yatırımın arttırılması gerektiği” ve ülkemizin sahip olduğu turizm potansiyeli hususunda farkındalık oluşturulması, dünyada ivme kazanan rekreasyon turizminin ülkemiz turizm portföyündeki ağırlığının arttırılması hususunda halihazırda “Türkiye’de eğilimlerin yetersizliği” olarak sıralanmıştır.

Araştırma neticesinde, işletmecilerin yabancı turistlerin yerli turistlere göre rekreatif etkinliklere katılımının daha fazla olduğu izleniminin edinildiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Türkiye’nin Rekreasyon Turizmi Potansiyeline İlişkin Yönetici Görüşlerinden Elde Edilen Sonuçlar

Araştırmada elde edilen verilere neticesinde katılımcıların Türkiye’nin rekreasyon turizmi potansiyeline ilişkin görüşleri kapsamında altı kod tespit edilmiştir. Bunlar; Çeşme yöresinde rekreasyon turizmi bilincinin, hizmet sunumunun ve turistik talebin “gelişmekte olduğu”, ancak halihazırda Çeşme yöresinde “konaklama ve arazi yetersizliği” nin sorun teşkil ettiği, yörenin özellikleri ve talepler dikkate alınarak bölgenin “yapısına uygun aktivitelerin üretilmesi gerektiği”, Çeşme’ye yakın yöreler dikkate alındığında “Urla ve Karaburun’un tercih edilmekte” olduğu, buna rağmen Çeşme yöresinin diğer bölgelere kıyasla “büyük potansiyele sahip” olduğu, ancak rekreasyon turizminin geliştirilmesine yönelik çabalara rağmen çeşitli “güçlüklerle karşılaşıldığı” şeklinde sıralanmıştır.

İzmir-Çeşme’de Rekreasyon Turizminin Geliştirilmesine ve Turizm Olanaklarının Çeşitlendirilmesine İlişkin Yönetici Görüşlerinden Elde Edilen Sonuçlar

Araştırmada katılımcıların İzmir-Çeşme’de rekreasyon turizminin geliştirilmesine ve turizm olanaklarının çeşitlendirilmesine ilişkin görüşleri çerçevesinde altı kod belirlenmiştir. Bu kodlar; rekreasyon turizminin teşvik edildiği yeni “projeler geliştirilmesi gerektiği”, bu amaçla “yatırımların arttırılması gerektiği”, işletmelerin halihazırda karşılaştığı sıkıntıların kısa zamanda etkin bir şekilde üstesinden gelinebilmesi için “sorunlara ortak çözüm merkezlerinin geliştirilmesi”, yerel yönetimlerin turizm alanındaki katkılarından azami derecede fayda sağlanabilmesi için “belediye desteğinin önemi”, yerli ve yabancı turistlere sunulacak hizmetin kalitesinin artırılması için ilgili devlet kurumlarının ve belediyelerin üzerinde düşeni yapmaları adına “altyapı ve üstyapı çalışmalarının gerekliliği” ve Çeşme yöresinin rekreasyon turizm

potansiyelinin tanıtılması ve ülke sınırlarını aşacak bir üne erişebilmesi için “reklam ihtiyacının olduğu” şeklinde sıralanmıştır.

TARTIŞMA

Dinamik bir kavram olarak nitelendirebileceğimiz turizm, insanların beklenti, ihtiyaç ve yaşam kültürlerindeki değişimlerle orantılı ve eşzamanlı olarak farklılaşmaktadır. Araştırma sonuçlarından, Çeşme yöresinde turizm işletmelerinin gelir planlamalarında rekreasyon etkinliklerinin kayda değer bir kaynak olarak görülmeye başlandığı anlaşılmaktadır (Emekli, 2016). Yerli ve yabancı turistler deniz tatilinin yanı sıra turizm tesislerinde geçirdikleri zamanı farklı eğlence etkinlikleriyle zenginleştirme beklentisi içindedirler. Dinlenme ve denize girmenin yanında katılmaktan keyif aldıkları etkinlikleri bünyesinde barındıran işletmeleri tatil için tercih etmektedirler. Bunun yanında, rekreasyon faaliyetlerine katılan bireylerin etkinlik esnasında rahat ve yakın iletişim içinde oldukları, etkinlik sayesinde yerli veya yabancı tüm katılımcılarının sıcak, samimi ve devamlılığı olan etkileşim kurdukları dikkate alındığında müşteriler açısından rekreasyon etkinliklerine ağırlık veren işletmelerin önemli bir tercih sebebi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Erdem ve Girgin, 2008). Bu değerlendirmelerin farkında olan işletmeler daha fazla müşteriye ulaşmak ve gelirlerini artırmak amacıyla rekreasyon etkinliklerine önem verdiği anlaşılmaktadır.

Öte yandan, son yıllarda bölgemizde yaşanan iç savaş, çatışma ve terör faaliyetleri nedeniyle ülkemiz turizm sektörünün karşılaştığı sorun ve sıkıntılar turist sayısı ve turizm gelirlerinde dalgalanmalar yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Bu durum işletmelerin yaşadığı sıkıntıları aşmak adına müşterilerine sundukları hizmetleri çeşitlendirme yoluna gitmelerini tetiklemiştir. Bu itibarla, işletmelerin rekreatif etkinliklerini hizmet çeşitlendirmesi adına önemseydiği ve tesislerinde bu faaliyetlere verdikleri değeri ve ağırlığı artırma bilincinde olduğu görülmektedir.

İşletmelerin rekreatif etkinlikler için talep ettiği ilave ücretlerin yerli turistlerin ekonomik alım güçleri açısından pahalı kalması bireylerin rekreatif faaliyetlere katılımını kısıtlamaktadır. Tatil bütçesinin bir kısmını rekreasyon faaliyetlerine ayıran bireyler için ise toplam tatil süresinde kısılmanın olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Özdemir, 2007). Ekonomik kısıtların yanı sıra sosyal

ve kültürel alışkanlıkların da yerli ve yabancı turist arasında rekreatif etkinliklere katılım farklılıklarının ortaya çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Başta batı ülkeleri olmak üzere rekreatif etkinliklere verilen önemin ve halk arasında farkındalık oluşmasının ülkemize nazaran daha fazla olması bu sonucun elde edilmesinde etkili olduğu değerlendirilmektedir.

İşletmeler açısından bakıldığında bünyelerinde rekreasyon faaliyetlerine yer vermek adına gerekli altyapı yatırımlarına önem verildiği anlaşılmaktadır. Ancak, yatırımların hâlihazırda yeterli düzeyde olmadığı, özellikle turistlerin beklentilerinin karşılanması ve müşteri memnuniyetinin artırılması dikkate alındığında dünyada benzer hizmetler sunan tesislerdeki kalite ve çeşit alternatifleri düzeyine ulaşabilmek için daha fazla yatırıma ihtiyaç duyulduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Sarıbaş, 2015).

Öte yandan, Çeşme yöresinde rekreasyon faaliyetlerine yapılan yatırımların karşılık bulduğu görülmektedir. Alaçatı’da rüzgâr sörfü ve yelken faaliyetlerinin ülkemizin dışına taşan ünü ve her geçen gün talepte yaşanan artış bu alandaki doğru yatırımların yöreye yönelik turistik ilginin artırılmasına, turizm olanaklarının geliştirilmesine ve hizmet çeşitliliğinin sağlanmasına katkı sağladığını göstermektedir (Alkan, 2015). En iyi örneklerin yaygınlaşması, farklı rekreatif etkinliklerde özelleşebilecek yeni alternatif yörelerin potansiyellerinin ortaya çıkarılması, rekreatif etkinlikler konusunda fikir alışverişinin artırılması adına işletmecilerin bir araya gelebileceği başta turizm fuarları olmak üzere çeşitli iletişim kanallarının kurulmasının isabetli olacağı anlaşılmaktadır (Altınöz, 2010).

Çeşme yöresi ülkemizdeki rekreasyon turizmi potansiyelinin gelişmekte olduğu bölgelerdendir. Bu aşamada, güney bölgelerdeki işletmelerin gerisinde kaldığı gözlemlenmektedir. Çeşme’nin yerli ve yabancı turist sayısının arttığı, bunun yanında İzmir gibi ülkemizin en büyük üçüncü metropolüne yakınlığı nedeniyle alternatif turizm hizmetlerinin ciddi bir potansiyel teşkil ettiği değerlendirilmektedir (Emekli, 2016). Günümüzde bireylerin internet ve sosyal medya aracılığıyla tatil tercihleri konusunda daha bilinçli hareket ettiği düşünüldüğünde, işletmelerin bünyelerinde rekreasyon faaliyetlerinin yardımıyla hizmet kalitesi ve çeşitlerini artırma gereksinimi duydukları anlaşılmaktadır (Erdem ve Girgin, 2008).

Çeşme’nin yerleşim, altyapı, imar ve planlama sorunları, kıyıların turizm yatırımlarından ziyade bireysel tatilci yerleşimleriyle dolu olması ve mevcut sahillerin verimli kullanılmaması nedenlerinden dolayı yörede konaklama imkânları sınırlı olmaya devam etmektedir. Turizm

yatırımlarına imkân sağlayan arazilerin kısıtlı olması ve kullanılabilir alanların da özel yerleşimlerle doldurulmuş olması yeni yatırımların yörede çoğalmasına da engel oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Çeşme yöresine nazaran daha sakin ve gözden uzakta bulunan Urla ve Karaburun gibi bölgelerin rekreasyon turizmine yönelik yatırımlara daha uygun olduğu katılımcılar tarafından dile getirilmiş olmasına rağmen, rekreatif faaliyetlerin çeşitliliği dikkate alındığında Çeşme özelinde yörenin ülkemizin bilinen ve gelişen turizm merkezlerinden biri olması, yörenin doğa imkanlarının hem deniz hem de kara etkinliklerine müsait olması nedenleriyle yörenin yapı ve şartlarına uygun birçok rekreatif etkinliğin gerçekleştirilebileceği değerlendirilmektedir. Bu açıdan, katılımcıların görüşleri çerçevesinde bölgede turizmin çeşitlendirilmesi adına rekreasyon etkinliklerinin önemli bir imkan sağladığı, ancak bu aşamada yüksek potansiyelin yeteri kadar değerlendirilemediği sonucuna ulaşılmaktadır (Emekli, 2016).

Çeşme yöresinin yerli ve yabancı turistlere hitap edecek tarzda turizm potansiyelinin ortaya çıkarılması ve hizmet çeşitlendirilmesi adına rekreatif etkinliklerin önemsenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu amaçla, mevcut turizm merkezlerinin geliştirilmesi, ıslah edilmesi, farklı konseptler kullanılarak turistlere alternatif imkânlarla sunulması, değişik hizmet imkânlarını bir araya getirecek sunum alternatiflerinin geliştirilmesi ve bu yönde geliştirilecek projelerin kamu ve yerel yönetimler tarafından desteklenerek teşvik edilmesinin önem arz ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu açıdan, rekreasyon faaliyetleri düşük maliyetli yatırım gerektiren alternatif turizm hizmetleri olarak ön plana çıkabilmektedir (Ardahan, 2012). Katılımcılar yüksek maliyet gerektiren ancak az sayıda turizm alternatifine ev sahipliği yapacak tesisler yerine düşük maliyetli ancak çeşitlendirilmiş turizm imkanları sunan yatırımların yörenin ihtiyaçlarına daha uygun cevap vereceğine vurgu yaptıkları görülmektedir.

Turizm alanında yatırım yapanların karşılaştıkları sorunların zaman kaybetmeden aşılması adına ilgili taraflar arasında oluşturulacak çözüme yönelik ortak platformlar önem arz etmektedir (Alkan, 2015). Bu amaçla, yörede gerçekleştirilecek rekreasyon turizm faaliyetlerinin projelendirilmesi, işletilmesi ve tanıtılması süreçlerinde girişimci, müşteri, devlet kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği ve karşılıklı desteği çerçevesinde atılacak adımların uzun dönemde verimli sonuç elde edilmesinde kilit öneme sahip olduğu değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

- Aktaş A. (2002). *Turizm İşletmeciliği ve Yönetimi*. Antalya: Azim Matbaa.
- Alkan, C. (2015). Doğal ve Kültürel Varlıklara Dayalı Turistik Ürün Çeşitlendirmesi ve Sürdürülebilirliği Literatür Çalışması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3(19): 214-226.
- Altınöz, H. (2010). *Türkiye’de Turizmin Çeşitlendirilmesi Kapsamında Gençlik Turizmi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Ardahan, F. (2012). Rekreatyonel Egzersize Güdüleme Ölçeğinin (REMM) Çeşitli Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi: Antalya Örneği. I. Rekreatyon Araştırmaları Kongresi (ss.57-72). Kemer, Antalya. 12 – 15 Nisan 2012.
- Emekli, G. (2016). Sürdürülebilir Turizmde Çeşitlendirmenin Önemi: Çeşme-İzmir. *TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Düzenleyen Ankara Üniversitesi, Ankara. 13-14 Ekim 2016.
- Erdem, B. ve Girgin, G. K. (2008). Spor Turizmi. *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi* (ss. 385-410). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karaküçük, S. (2008). *Rekreatyon Serbest zamanları Değerlendirme*. Ankara: Gazi Kitabevi, 6. Baskı.
- Kılıç, S. (2015). Kappa testi. *Journal of Mood Disorders*. 5(3): 142-145
- Kumar, R. (2011). *Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Edge Akademi, 3. Baskı.
- Leberman, S. I. ve Mason P. (2002). Planning for Recreation and Tourism at the Local Level: Applied Research in the Manawatu Region for New Zealand. *Tourism Geographics*. 4(1): 3-21.
- Özdemir M., P. (2007). İzmir’de Turizm Sektörünün Geliştirilmesinde Turistik Ürün Çeşitlendirmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9(1): 298-316.
- Sarıbaş, Ö. (2015). *Turistlerin Rekreatyon Faaliyetlerine Katılımlarını Etkileyen Unsurlar: Antalya ve İzmir Örneği*. İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Sezgin O.M. (1995). *Genel Turizm*. Ankara: Tütibay.
- Türk Dil Kurumu-TDK (2020) Genel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>
- United Nations World Tourism Organization-UNWTO (2020). Glossary of Tourism Terms. https://unstats.un.org/unsd/publication/Seriesm/SeriesM_83rev1e.pdf#page=21
- Yıldırım A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.